

PRZEGLĄD GÓRNICZO-HUTNICZY

CZASOPISMO, POŚWIĘCONE SPRAWOM PRZEMYSŁU GÓRNICZEGO i HUTNICZEGO

№ 2 (327).

Dąbrowa Górnicza dnia 15-go stycznia roku 1925-go.

Tom XVII.

Towarzystwo Przemysłowo-Handlowe „OSKARD”

sp. z ogr. odp.

SOSNOWIEC, ul. 3-go Maja 7, tel. 46.

ODDZIAŁY: WARSZAWA, ul. Hortensja 3, tel. 223 - 22.

KATOWICE, ul. Wojewódzka 26 a, tel. 20 41.

Dział Materiałów Wybuchowych:

dostarcza materiały, pokrywające całokształt zapotrzebowania przemysłu górnico-hutniczego, jak: dynamity, lignozyty, amonity, prochy górnicze, techniczne i myśliwskie, kapiszony zwykle z czystą masą piorunującą i normalne kombinowane z trotylem, lonty zwykle i gutaperkowe, zapalniki, maszynki elektryczne i t. p.

wyrobu reprezentowanych największych, krajowych fabryk:

„LIGNOZA” Spółka Akcyjna

w Katowicach—Załężu G./Śl.

Dział Techniczny:

zaopatruje Sz. Odbiorców ze składów własnych i reprezentowanych fabryk w żelazo handlowe, szyny, nity, śruby, gwoździe, liny, wszelkie maszyny górnicze, artykuły techniczne, jak: gumy, lampy i t. p., kafle i cegłę z prowadzonych przez siebie cegielń i t. p. oraz

wyrobu reprezentowanych fabryk:

- 1) Fabryka Maszyn Górniczych S. A. w Załężu.
- 2) Włocławska Fabryka Drutu dawn. C. Klauke S. A.
- 3) Hedderheimer Kupferwerke.
- 4) Polska Fabryka Kafli w Janowie.
i innych.

Dział Węglowy:

WĘGIEL i KOKS Dąbrowiecki i Śląski. Składy i agentury we wszystkich centrach Rzeczypospolitej Polskiej

HENRYK CZECZOTT

Inżynier górniczy

Prof. zw. Akademii Górniczej w Krakowie.

B. prof. Instytutu Górniczego w Petersburgu.

FLOTACJA

czyli

Wzbogacanie przez wpływanie.

(Ciąg dalszy, p. Nr. 1, str. 2).

Rozdział II.

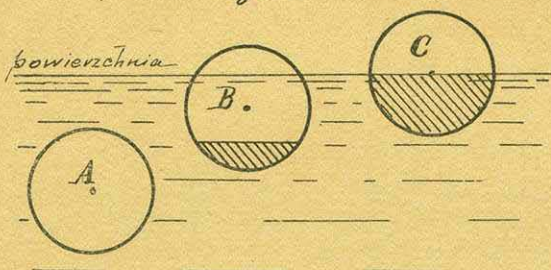
Teoria flotacji.*)

§ 1. Napięcie błonki powierzchniowej.

Flotacja jest uwarunkowana wpływem sił cząsteczkowych, działających na powierzchni ciał twardej i płynnych wskutek niezerównoważenia sił przyciągania cząsteczkowego, znajdujących się w pobliżu powierzchni cząsteczek. Na rys. 3 kółka, otaczające cząsteczki *A B C*, oznaczają strefy ich cząsteczkowego przyciągania; odcinki zakreślone sfer *B* i *C* oznaczają miejsce tych cząsteczek, których siły przyciągania, działające na cząsteczki, umieszczone w centrach *B* i *C*, nie są zrównoważone wskutek braku odpowiednich odcinków symetrycznych.

Ten nadmiar sił, działających na cząsteczki powierzchniowe, zależy, oczywiście, od wielkości absolutnej przyciągania cząsteczkowego, określającej spistość wewnętrzną ciała (kohezję). Każde więc ciało twarde lub płynne posiada na swej po-

Rys. 3.

wierzchni pewien nadmiar energii potencjalnej, bowiem cząsteczki, wyniesione na powierzchnię, winny były wykonać pewną pracę. Skutkiem tego zjawiska na powierzchni ciała tworzy się rodzaj błonki, ściskającej wewnątrz, naksztalt naciągniętej błonki gumowej, która posiada pewne napięcie powierzchniowe (surface tension).

Wielkość napięcia powierzchniowego ciał płynnych może być zmierzona bezpośrednio. Natomiast

*) Podług „A contribution to the study of flotation by H. Livingston Sulman 1919.

dla ciał twardej wskutek względnej niezmienności odległości międzycząsteczkowych dotychczas nie zostały jeszcze wynalezione sposoby pomiarów napięcia, jak również niemożliwym jest zmierzyć napięcie powierzchniowe na powierzchnię, oddzielającą ciało twarde i płyn. Pomimo to istnieją dostateczne powody do przypuszczenia, że napięcie powierzchniowe ciał twardej jest znacznie większe niż ciał płynnych.

Następujące liczby dają pojęcie o wielkości napięcia błonki powierzchniowej niektórych ciał płynnych.

Tablica I.

Napięcia błonek powierzchniowych płynów.

P ł y n	Napięcie w dinach na 1 cm długości
1. Roztopiona miedź	1178
2. „ cynk	858
3. „ cyna	480
4. Rtęć	440
5. Czysta woda (przy zwykł. t°)	75
6. Gliceryna	65
7. Benzyna	28
8. Alkohol	21,6
9. Eter	16

Napięcie powierzchniowe zmniejsza się wraz z podwyższeniem temperatury, zgodnie z wzorem:

$$\sigma = \sigma_1 - a \cdot t.$$

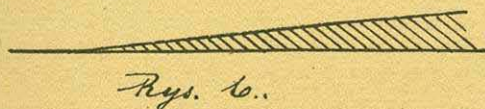
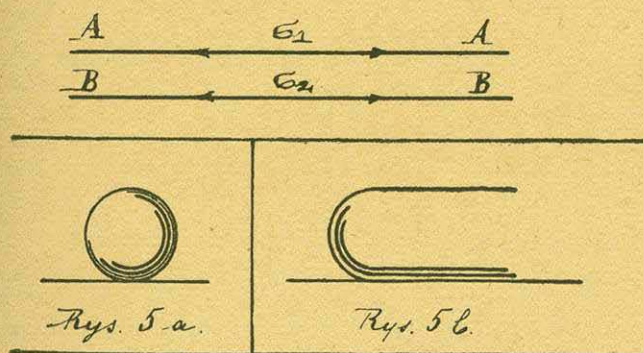
Napięcie powierzchniowe, wyrażone w dinach na 1 cm długości, przedstawia pracę w ergach, zużytą na utworzenie 1 cm kwadratowego powierzchni danego ciała.

§ 2. Zjawisko zwilżalności i napięcie powierzchniowe na powierzchnię, ograniczającą fazę ciekłą od twardej.

Jeżeli wyobrazimy sobie 2 powierzchnie *A* i *B* (rys. 4) ciała twardego i ciekłego, nie zwilżających się, lecz dotykających się wzajemnie, wówczas dla ich oddzielenia, nie trzeba będzie wykonać żadnej pracy, ponieważ pomiędzy cząsteczkami przylegających powierzchni tych ciał niema żadnego przyciągania. W tym wypadku napięcie na powierzchni, od-

graniczającej fazę stałą od ciekłej σ_{12} , oczywiście, winno się równać sumie napięcia powierzchniowego każdej fazy z osobna σ_1 i σ_2 , bowiem żadne z nich nie zmieniło swej wielkości pod wpływem dru-

Rys. 4.

giego. Dla wytworzenia więc wspólnej powierzchni powinna być zużyta taka sama piaca, jaka winna być wykonana dla wytworzenia obydwu powierzchni, każdej z osobna, czyli:

$$\sigma_{12} = \sigma_1 + \sigma_2 \quad \dots \quad (1)$$

Równanie to oznacza zatem brak wszelkiego zwilżania.

Niewielka kropla płynu, której przyciąganie cząsteczkowe przewyższa siłę ciężaru własnego, na powierzchni stałej, nie zwilżającej się tym płynem, przyjmuje kształt prawidłowej kuli (rys. 5 a). Większe ilości tegoż samego płynu posiadają kształt nie zaokrąglone krawędzie (rys. 5 b), naprz. krople rtęci na płytce porcelanowej.

Przeciwnie, jeżeli pewien płyn zwilża ciało twarde w zupełności, wówczas kropla tego płynu na powierzchni ciała twardego rozplywa się cieniutką warstwą (rys. 6) i zmierza do zajęcia całej powierzchni wolnej o tyle cienką błonką, o ile pozwoli na to wielkość cząsteczek płynu.

W tym wypadku, oczywiście, skutek istniejącego przyciągania cząsteczkowego pomiędzy powierzchnią ciała stałego a ciekłego, celem rozłączenia tychże wypadnie wykonać pewną pracę. Z tej samej przyczyny zmieniło się też napięcie powierzchniowe na powierzchni, rozgraniczającą oba ciała, i mianowicie napięcie między powierzchniami zmniejsza się, bowiem nie zrównoważone siły cząsteczkowe na powierzchni jednego ciała zostają zrównoważone nadmiarem sił nie zrównoważonych na powierzchni ciała drugiego.

Jeżeli, zatem, przez σ_2 oznaczmy napięcie powierzchniowe ciała twardego, przez σ_1 — ciała ciekłego, wówczas, przypuszczając, że $\sigma_2 > \sigma_1$, napięcie powierzchniowe na granicę między nimi — σ_{12} , winno być:

$$\sigma_{12} = \sigma_2 - \sigma_1 \quad \dots \quad (2)$$

Równanie (2) oznacza zatem zjawisko zwilżalności zupełnej.

Rozumie się, że pomiędzy dwoma wypadkami krańcowymi, zwilżania zupełnego, wyrażonego przez równanie (2) oraz zupełnego niezwilżania, odpowiadającego równaniu (1), możliwe są niezliczone ilości wypadków przejściowych zwilżania niezupełnego, odznaczających się tem, że kropla płynu na powierzchni ciała twardego nie zachowuje kształtu kulistego, ani rozplywa się na niej błonką cieniutką, lecz przyjmuje kształt mniej lub więcej wyklęsłej soczewki, tworząc swoją powierzchnię zewnętrzną w dotyku z powierzchnią ciała twardego różne kąty (rys. 7—11), których wielkość może służyć za miarę zwilżania przez dany płyn danego ciała twardego. Im bardziej jest kropla wyklęsła, tym mniejszy jest stopień zwilżania, i odwrotnie, im więcej jest ona płaska, tym większy jest stopień zwilżania. Wynika z tego, że zwiększeniu stopnia zwilżania odpowiada zmniejszenie się napięcia powierzchniowego na powierzchni, rozgraniczającej wspomniane ciała, ponieważ coraz większa część sił nie zrównoważonych łączy się między sobą, od maximum $\sigma_{12} = \sigma_2 + \sigma_1$ przy zupełnym niezwilżaniu do minimum $\sigma_{12} = \sigma_2 - \sigma_1$, przy zwilżaniu zupełnym.

W ten sposób kąt, utworzony przez powierzchnię fazy ciekłej z powierzchnią fazy stałej i wielkość napięcia powierzchniowego σ_{12} na powierzchni, rozgraniczającą obydwie fazy, są związane ze sobą funkcjonalnie i obydwie wielkości mogą służyć miarą zwilżania.

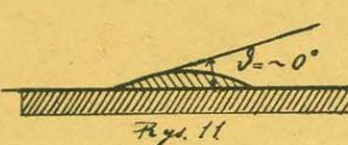
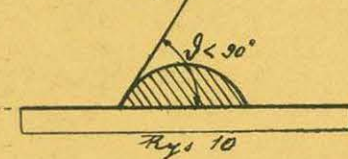
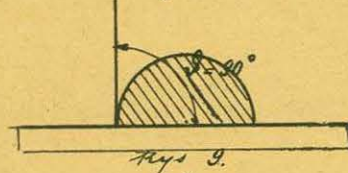
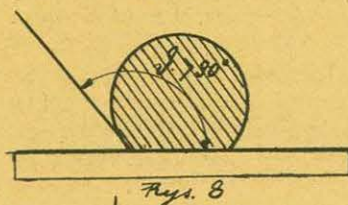
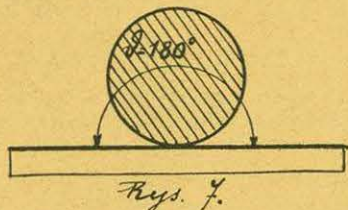
§ 3. Stopień zwilżania i kąt skrajny.

Stopień zwilżania mierzy się zwykle kątem, utworzonym przez styczne do powierzchni cieczy i ciała stałego w płaszczyźnie, prostopadłej do powierzchni ciała twardego, a obejmującym fazę ciekłą. Ten kąt ϑ nazywa się *kątem skrajnym* (krajowej ugoł), albo *kątem dotyku* (contact-angle) wreszcie *kątem zwilżania* danego płynu na danym ciele twardym, lub danego ciała twardego w stosunku do płynu danego.

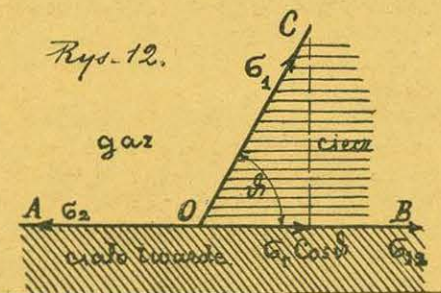
Przy *zupełnym niezwilżaniu* kąt skrajny $\vartheta = 180^\circ$ (rys. 7). W miarę zwiększania się stopnia zwilżalności kąt skrajny zmniejsza się. Na rys. 8 $\vartheta > 90^\circ$, na rys. 9 $\vartheta = 90^\circ$, na rys. 10 $\vartheta < 90^\circ$, wreszcie przy *zwilżaniu zupełnym*, kąt skrajny $\vartheta = 0^\circ$ (rys. 11).

Łączność napięcia powierzchniowego na powierzchni, znajdującej się pomiędzy ciałem ciekłym, a twardym, które będziemy nadal dla skrócenia nazywali *napięciem międzypowierzchniowym* (Interfacial tension) i oznaczali σ_{12} , z kątem skrajnym ϑ może być ustalona w sposób następujący. Przypuśćmy,

że punkt 0 na rys. 12 stanowi krawędź cieczy, utrzymującej się na powierzchni ciała twardego AB . Promień OC jest styczną, oddzielającą fazę ciekłą od fazy gazowej (powietrza). Kąt COB jest oczywiście kąt skrajny ϑ . W kierunku promienia OC działa napiecie powierzchniowe cieczy σ_1 (na grani-

ce faz ciekłej i gazowej). W kierunku promienia OA działa napiecie powierzchniowe ciała twardego σ_2 (na granice faz twardej i gazowej). W kierunku promienia OB działa napiecie międzypowierz-

niowe σ_{12} (na granice faz twardej i ciekłej). Jeżeli mamy stan równowagi, wówczas oczywiście:

$$\sigma_2 = \sigma_1 \cos \vartheta + \sigma_{12}$$

albo:

$$\sigma_{12} = \sigma_2 - \sigma_1 \cos \vartheta \quad (3)$$

Jeżeli $\vartheta = 180^\circ$, wypadek zupełnego niezwilżania, wówczas $\cos \vartheta = \cos 180^\circ = -1$, i

$$\sigma_{12} = \sigma_2 + \sigma_1$$

wyraz, do którego wyżej doszliśmy drogą rozumowania zwykłego.

Jeżeli ϑ zmniejsza się, wówczas i σ_{12} winno się zmniejszać. Tak więc, jeżeli:

$$\vartheta = 120^\circ; \cos \vartheta = \cos 120^\circ = -\frac{1}{2}; \sigma_{12} = \sigma_2 + \frac{1}{2} \sigma_1$$

$$\vartheta = 90^\circ; \cos \vartheta = \cos 90^\circ = 0; \sigma_{12} = \sigma_2$$

$$\vartheta = 60^\circ; \cos \vartheta = \cos 60^\circ = +\frac{1}{2}; \sigma_{12} = \sigma_2 - \frac{1}{2} \sigma_1$$

i wreszcie, w wypadku zwilżania kompletnego:

$$\vartheta = 0^\circ; \cos \vartheta = \cos 0^\circ = +1; \sigma_{12} = \sigma_2 - \sigma_1,$$

wyraz, do którego wyżej również doszliśmy przez rozumowanie zwykłe.

Wielkość kąta skrajnego może charakteryzować każdą parę ciała twardego i ciekłego, i jest takąż samą własnością fizyczną ciał, jak naprężenie, ciężar gatunkowy, twardość, przewodnictwo ciepła i elektryczności, i może być wyrażona liczbą.

Jeżeli ciało twarde dotyka jednocześnie 2 płynów, o rozmaitych kątach skrajnych w stosunku do tego ciała, wówczas z dwu systemów możliwych utworzy się ten, przy którym zajdzie znaczniejsze obniżenie się energii na granicy dwu faz. Ponieważ zaś znaczniejszemu obniżeniu się σ_{12} odpowiada ostrzejszy kąt skrajny, przeto ciała, tworzące mniejsze kąty z danym płynem, będą przedewszystkiem przez nie zwilżone. To znaczy, ciecz tworząca większy kąt skrajny, zostanie odepchnięta z powierzchni ciała twardego przez ciecz, tworzącą mniejszy kąt skrajny. W ten sposób, woda na powierzchni siarczków metali tworzy większe kąty, aniżeli oleje mineralne, zaś na powierzchni skał płonnych mniejsze, aniżeli te ostatnie. Przeto oleje mineralne odpychają wodę z powierzchni siarczków i oblekają je powłoką, woda zaś czyni to samo względem olejów na ziarnach skał płonnych.

§ 4. Histerezis kąta skrajnego.

P. L. Sulman spostrzegł, że kąt skrajny dla jakiegokolwiek pary ciał właściwie nie jest wielkością stałą, ściśle określoną, natomiast może się zmieniać lecz wewnątrz zupełnie określonych granic, które ściśle scharakteryzują własności każdego wypadku zwilżania*).

Zjawisko to nazwał on terminem *Histerezis* kąta skrajnego. *Histerezis*, czyli granice wahania kąta skrajnego, może być określony w sposób następujący. Jeżeli zanurzymy do płynu płytkę jakiego-

*) Tem się dają wytłumaczyć różnice w pomiarach kątów skrajnych, wykonanych przez różnych badaczy w różnych czasach.

kolwiek ciała w kierunku pionowym (rys. 13 a), wówczas kąt skrajny określi się przez styczną do utworzonego przy płytce menisku w punkcie dotyku do niej z pionem. Jeżeli płytkę obrócimy na prawo tak, aby powierzchnia płynu z lewej jej strony wyrównała się (rys. 13 b), wówczas kąt obrotu płytki będzie oczywiście $= 90^\circ - \vartheta$, i może być łatwo zmierzony (właściwie $180 - \vartheta$). Przy powrotnym obracaniu płytki (rys. 13 c) na początku spostrzeżemy utworzenie się z lewej strony menisku wykłęsłego, później zaś poziom płynu znowu wyrówna się (rys. 13 d). Płytką utworzy wówczas z lewej strony z powierzchnią płynu kąt $180 - \vartheta'$, który może być łatwo zmierzony. W ten sposób ϑ i ϑ'

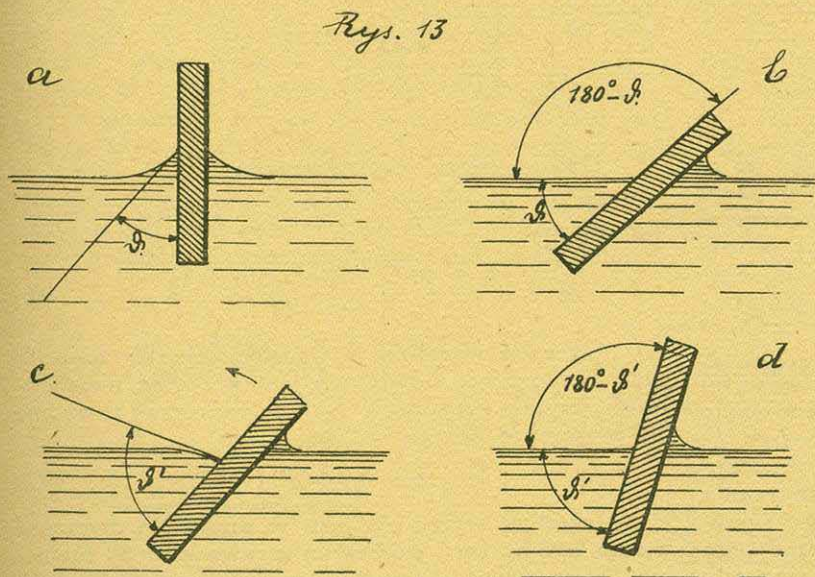
innemu przy usuwaniu go z powierzchni danego ciała. Im większy jest histerezis, tym trwalej zwilża dany płyn dane ciało, tym trudniej też może być usunięty przez drugi płyn. Wogóle, wielkie kąty skrajne przy znacznym histerezis świadczą o utrudnionem zwilżaniu i znacznych oporach, które będzie musiało przezwyciężyć dany płyn, zwilżając pewne ciało. Odwrotnie, mały histerezis i małe kąty świadczą o łatwości, z którą dany płyn może usunąć drugi z powierzchni danego ciała.

W ten sposób, dla oceny własności zwilżania Sulman dla każdego ciała daje 3 liczby: kąt skrajny minimum i maximum, oraz histerezis. Następująca tabelka zawiera te liczby dla najważniejszych minerałów w stosunku do wody:

Tablica II

Kątów skrajnych i histerezis podług Sulmana.

Minerały	ϑ minimum	ϑ maximum	histerezis $\vartheta_{\max.} - \vartheta_{\min.}$
Granat . . .	58,2 ⁰	94,5 ⁰	36,3
Markazyt (FeS ₂) . . .	56,5	83,5	27
ZnS . . .	47	81	34
PbS (1) . . .	41,6	70	28,4
Ca CO ₃ . . .	39,6	85,6	45,9
CuFeS ₂ . . .	37	87	50
PbS ₂ (2) . . .	35	73	38
Szkło . . .	33	39,5	6,5
Piryty (FeS ₂) . . .	25,5	87	61,5
Sb ₂ S ₃ . . .	24	62,3	38,3
Fe ₃ O ₄ . . .	21,7	80,8	69,1*)
SiO ₂ . . .	19,5	58,5	39
MoS . . .	12,6	62,5	49,9

odpowiadają maximum i minimum kąta skrajnego, różnica zaś ($\vartheta - \vartheta'$) stanowi histerezis.

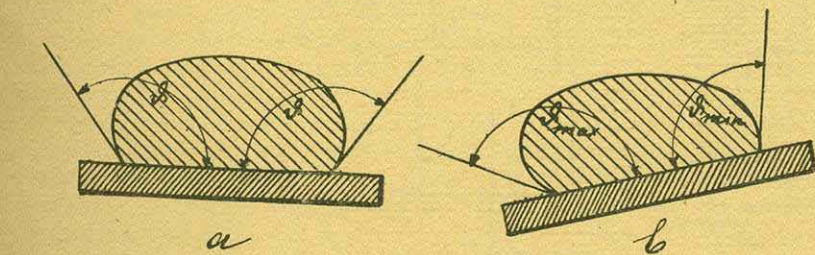
Jeżeli mamy na powierzchni płytki kroplę płynu, która tworzy kąty skrajne ϑ (rys. 14 a), wówczas przy nachylaniu w lewo płytki, zanim kropla zacznie spływać, kąt skrajny z lewej strony powiększy się

Z tablicy tej wynika, że jeżeli brać pod uwagę MeS, woda najłatwiej zwilża SiO₂ i Fe₃O₄. Z pomiedzy siarczków najłatwiej — MoS, Sb₂S₃, FeS₂. Trudniej CuFeS₂, PbS, ZnS i Markazyt, jeżeli porównywać minerały podług ϑ minimum. Wychodząc z ϑ maximum, widzimy że woda najłatwiej zwilża SiO₂ i szkło. CaCO₃ zarówno podług ϑ minimum i ϑ maximum należy do trudnozwilżalnych, stojąc obok markazytu. Wreszcie granaty są najtrudniej zwilżalne w obydwu wypadkach. Podług histerezis na szkło woda może być najłatwiej zastąpiona przez inne płyny; następnie idą markazyty PbS; największy opór będą stawiały MoS, CuFeS₂, FeS₂, Fe₃O₄.

§ 5. Warunki wpływania.

Wyobraźmy sobie niewielki sześcian piryty, umieszczony na powierzchni wody (rys. 15) jedną ze swoich ścianek równoległą do niej. Pod wpływem siły ciężaru P sześcian pocnie zanurzać się,

*) Błąd, który nie mógł być poprawiony z powodu nieobecności autora w kraju.

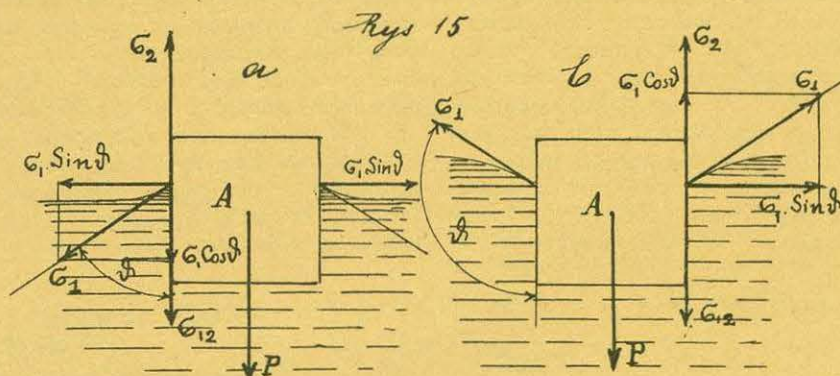
Rys. 14.

do wielkości największej ϑ maximum, podczas gdy z prawej strony zmniejszy się do ϑ —minimum (rys. 14 b). Kropla, w ten sposób, ma do przezwyciężenia na powierzchni płytki pewien opór, uwarunkowany oczywiście przez siły cząsteczkowe.

Tak samo każdy płyn wykazuje opór płynowi

przyczem na samym początku zanurzania się około jego ścianek pionowych utworzy wklęsły (rys. 15 a) lub wyklesły (rys. 15 b) menisk, zależnie od wielkości kąta skrajnego.

gdzie: d — strona sześciangu
 δ — ciężar gatunkowy minerału
 h — wysokość poziomowi wody nad górną ścianką sześciangu.

Napięcie błonki powierzchniowej wody σ_1 skierowane jest wzdłuż stycznej do menisku w punkcie dotyku z sześciangiem. W kierunku ścianek sześciangu działają siły pionowe: do góry — napięcie błonki powierzchniowej parytu — σ_2 , na dół — napięcie międzypowierzchniowe σ_{12} . Siły te razem z pionową składową napięcia powierzchniowego cieczy $\sigma_1 \cos \vartheta$ są zrównoważone. Poziome składowe $\sigma_1 \sin \vartheta$, działając na wszystkie punkty obwodu sześciangu są również zrównoważone. Stąd, ziarno, znajdując się wyłącznie pod wpływem własnego ciężaru P , będzie się zanurzało, przewyższając opór hydrauliczny. Lecz od chwili, kiedy w trakcie zanurzania się sześciangu poziom wody przewyższa jego ściankę górną (rys. 16), siły napięcia powierzchniowego natychmiast zmieniają swój kierunek. Teraz siły σ_{12} , σ_2 i $\sigma_1 \cos \vartheta$ działają w płaszczyźnie poziomej i pozostają oczywiście w równowadze. Natomiast

Dzieląc przez d , otrzymamy:

$$4 \sigma_1 \sin \vartheta = d^2 (\delta - 1) - dh \quad (5)$$

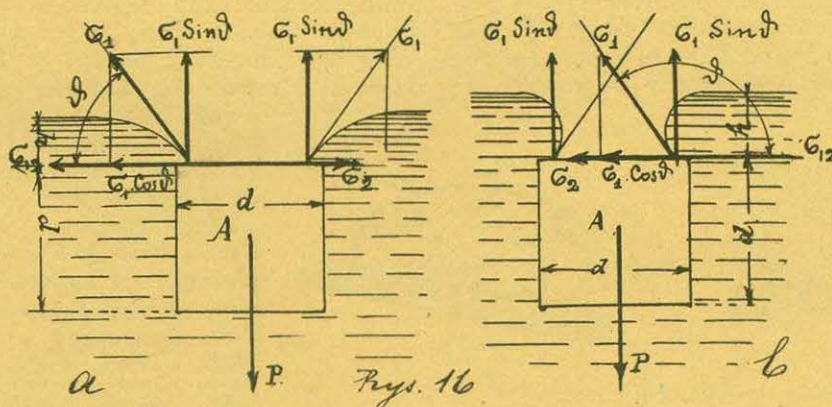
Skąd:

$$d = \frac{h \pm \sqrt{h^2 + 16 \sigma_1 \sin \vartheta (\delta - 1)}}{(\delta - 1)} \quad (6)$$

Określić wszakże d na zasadzie równania (6) jest niemożliwe, bowiem h jest wielkość nieznaną. Jeżeli jednak przypuścić $h = d$, wówczas równanie (5) przyjmuje postać

$$4 \sigma_1 \sin \vartheta = d^2 (\delta - 2) \quad (7)$$

Jeżeli σ_1 wyrażone jest w dynach, wówczas d winno być w cm i ponieważ prawa strona równania (7) w takim wypadku oznacza gramy, przeto lewą stronę należy pomnożyć przez 0,001. Mamy więc

siły $\sigma_1 \sin \vartheta$ są skierowane do góry i przeciwdziałają ciężarowi sześciangu. Stąd, żeby sześciang mógł utrzymać się na powierzchni, niezbędnym jest zachowanie warunku:

$$4 d \sigma_2 \sin \vartheta = d^3 (\delta - 1) - d^2 h \quad (4)$$

$$0,004 \sigma_1 \sin \vartheta = d^2 (\delta - 2)$$

Skąd:

$$d = 0,632 \sqrt{\frac{\sigma_1 \sin \vartheta}{\delta - 2}} \quad (8)$$

Wyliczone podług tego wzoru d przewyższa wszakże wielkości rzeczywiste, gdyż w równaniu (4) z lewej strony d jest zawsze nieco mniejsze niż z prawej strony. Tak więc dla PbS przy $\delta = 7,5$, $\sigma_1 = 75$; $\vartheta = 70^\circ$, znajdujemy $d = 1,72 \text{ mm}$.

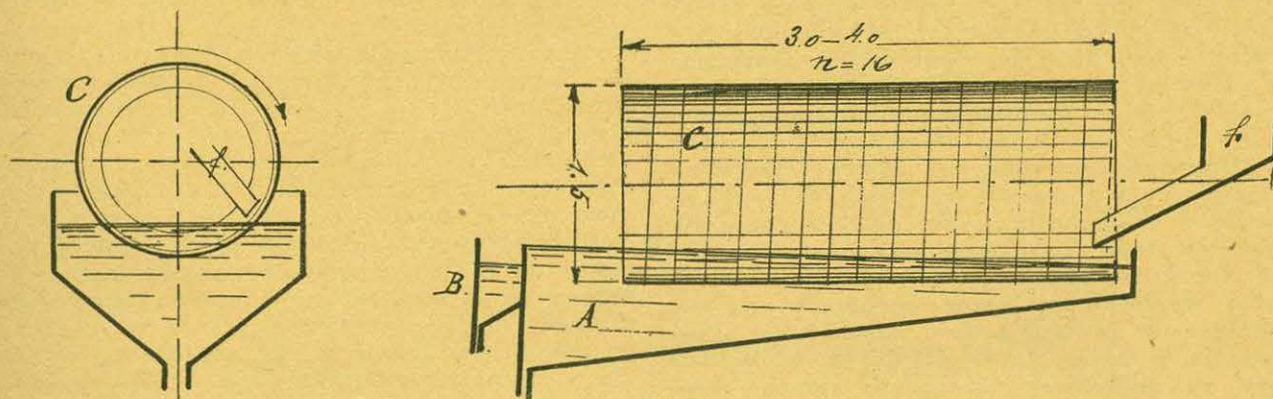
W każdym bądź razie, opierając się na wzorze (8) możemy twierdzić, że d ma wielkość określoną, tym większą, im lżejszy jest minerał, im większe jest σ_2 (napięcie błonki powierzchniowej cieczy), oraz im większe jest $\sin \vartheta$. A zatem na powierzchni każdego płynu wszystkie minerały, których kąt skrajny nie jest ani 0, ani 180° , mogą pływać przy określonej wielkości średnicy ziarna. Ponieważ zaś wszystkie minerały znane posiadają kąty skrajne wielce się różniące od 0 lub 180° , przeto wszystkie one mogą się utrzymać na powierzchni. Te więc minerały, których $\sin \vartheta$ najwięcej się zbliża do 1, będą najłatwiej się utrzymywały na powierzchni.

Rozpatrując tablicę, przytoczoną powyżej, widzimy, że większość siarczków w górnych granicach posiada kąty, zbliżone do 90° . Stąd, naogół biorąc, znajdują się one w warunkach, najbardziej sprzyjających dla utrzymania się na powierzchni wody. Jedynie błyszcz molibdenu z pomiędzy siarcz-

siarczki. Widzieliśmy poprzednio, że z 2 możliwych systemów tworzy się ten, przy którym zachodzi większe obniżenie się napięcia międzypowierzchniowego, i, stosownie do tego, płyn, tworzący z danym ciałem mniejszy kąt skrajny, usuwa z jego powierzchni drugi płyn, tworzący większy kąt skrajny. Możemy z tego wywnioskować, że na powierzchni, na której utrzymują się ziarna mniej zwilżalne, to znaczy o większym kącie skrajnym, przy ograniczonej wielkości tej powierzchni, ziarna te będą spychały z niej inne, mające mniejsze kąty skrajne. W ten sposób, jeżeli z mieszaniny minerałów, mogących się utrzymać na powierzchni wody dzięki dość znacznym swym kątom skrajnym, zechcemy utrzymać na niej ziarna jednego rodzaju, to będziemy musieli ograniczyć powierzchnię wody do wielkości, odpowiadającej liczbie ziarn o większym kącie skrajnym. W tych warunkach ziarna skały płonnej, jakkolwiek posiadające własności odpowiednie dla wpływania, zostaną zepchnięte z powierzchni przez ziarna siarczków.

§ 6. Flotacja powierzchniowa (Film-flotation process).

Na tej zasadzie opierają się tak zwane proce-

Rys. 17.

ków ma względnie bardzo nieznaczny kąt, przeto też utrzymuje się na powierzchni z większym trudem. A więc gdyby istniały minerały, których kąt skrajny byłby bardzo wielkim, zbliżonym do 180° , nie mogłyby się one utrzymać na powierzchni. Z tego wynika, że zarówno zwilżalność zupełna jak też i zupełna niezwilżalność jednakowo nie sprzyjają utrzymywaniu się ziarn na powierzchni cieczy. Najwygodniejsze są własności średnie, a te właśnie posiadają wszystkie najważniejsze w praktycznym znaczeniu siarczki.

Jednakże SiO_2 , nie mówiąc już o CaCO_3 , ma również wyraźny, chociaż nieco mniejszy, kąt skrajny najmniejszy i największy. Dlatego więc, jeżeli chcemy zapobiec utrzymywaniu się SiO_2 na powierzchni, czemu również sprzyja jego mniejszy ciężar gatunkowy, należy postawić go obok siarczków w takich warunkach na powierzchni wody, aby przeważnie mogły się na niej zatrzymywać

sy powierzchniowe, których najdoskonalszym typem jest sposób *Mc-Quisten'a*. Przyrząd *Mc-Quisten'a* przedstawia słabo pochylony, zwolna obracający się cylinder, posiadający na stronie wewnętrznej ślimaczce ścianki kierujące. Cylinder zostaje nieznacznie zanurzony do wody. Ruda zmielona wprowadza się do cylindra na jego wzniesionym końcu przez podawacz automatyczny, przyczem układa się ona na powierzchni wewnętrznej cylindra od tej strony, od której przy obracaniu się spotyka wodę (rys. 17). Wówczas piryty, podchodzące zwolna do powierzchni wody pod bardzo nieznacznym kątem, zostają na niej, podczas gdy ziarenka płonne zanurzają się pod wodą i posuwają się wzdłuż dolnej twornicy cylindra, popychane przez ślimaczce ścianki kierujące. Wymiary cylindra, liczba obrotów, głębokość zanurzenia do wody są uzgodnione z liczbą koncentratów z takim wyrachowaniem, żeby na powierzchni wody wewnątrz cylindra nie było zbyt dużego

miejsca dla ziarn płonnych, któreby mogły wpłynąć. W cylindrach Mc-Quistena przy powtórnej obróbce skoncentrowanych siarczków udawało się na tej samej zasadzie braku miejsca i różnicy kątów skrajnych oddzielać ZnS od PbS, przytem blenda, posiadająca większy kąt skrajny, zostawała na powierzchni, podczas gdy błyszcz ołowiu z braku miejsca, posiadając mniejszy kąt skrajny, zostawał w wodzie.

§ 7 Procesy flotacyjne z wytwarzaniem piany.

Takież samo zjawisko zachodzi w procesach, wytwarzających pianę. Pozioma powierzchnia każdej cieczy w naczyniu może być uważana, jako powierzchnia wewnętrzna pęcherza gazowego o nieskończenie wielkiej średnicy. Zjawisko utrzymywania się ziarenek na powierzchni nie zmieni się, jeżeli średnica nieskończenie wielkiego pęcherza zostanie zmniejszoną do bardzo małej wielkości, t. zn. do niewielkich pęcherzyków gazu, wydzielających się w cieczy, lub wprowadzonych do niej z zewnątrz przez rury albo wchłoniętych z atmosfery podczas mieszania. Pęcherzyki gazu, dotykając ziarn rudy, mogą na tej samej zasadzie zatrzymać je na swojej powierzchni wewnętrznej i wynieść do góry na kształt koszyków, jak gdyby uwiązanych do baloników (rys. 18). W stosunku do wyłącznego pochwywania ziarenek o większych kątach skrajnych, każdy pęcherzyk znajduje się w warunkach bardziej pomyślnych od odpowiedniej cząstki wolnej powierzchni cieczy, mimo, że powierzchnia wewnętrzna pęcherzyków jest zbyt mała, a to z powodu że takich pęcherzyków tworzy się w całej masie wody niezliczona liczba; lecz wskutek tego ziarnka płonne mają również dostatecznie korzystne warunki, aby być pochwyconemi i wyniesionemi przez pęcherzyki na powierzchnię, o ile posiadają dość znaczny kąt skrajny. Istotnie, z tablicy kątów skrajnych w wodzie widzimy, że jakkolwiek różnica w kątach skrajnych skał płonnych i siarczków jest znaczna, wszakże nie jest ona tak znaczną, iżby można było się spodziewać wyraźnego odsortowania li tylko podług tej cechy, tembardziej, że nietylko nie mamy możliwości ograniczać ogólnej powierzchni pęcherzyków piany, lecz wręcz przeciwnie przez energiczne mieszanie możemy wytworzyć nieskończenie wielką powierzchnię wewnątrz piany, złożonej z niezliczonej liczby drobnych pęcherzyków.

Stąd procesy, wytwarzające pianę, różnią się od powierzchniowych procesów tem, że podczas gdy w tych ostatnich są wyzyskane jedynie własności naturalne zwilżalności minerałów, w pierwszych wypada stosować środki specjalne w celu zwiększenia różnicy ich zwilżalności. O ile jednak zastosowanie tych sposobów jest możliwe, warto je stosować, aczkolwiek są one bardziej skomplikowane, odznaczają się jednak olbrzymią wydajnością, bowiem, jeżeli koncentraty skupiają się na powierzchni pęcherzyków, utworzonej wewnątrz piany, niezawodnie powierzchnia ta może wielokrotnie prze-

wyższać własnością powierzchnię wolną w tym samym naczyniu.

§ 8. Rola dodawanych reagentów.

Ustaliliśmy przedtem wyraz (3) napięcia błonki na granice fazy twardej i ciekłej:

$$\sigma_{12} = \sigma_2 - \sigma_1 \cdot \cos \vartheta$$

skąd

$$\cos \vartheta = \frac{\sigma_2 - \sigma_{12}}{\sigma_1} \dots \dots (9)$$

Z tego wzoru wypływa:

a) Jeżeli chcemy zwiększyć kąt skrajny ϑ (zmniejszyć $\cos \vartheta$) powinniśmy dążyć aby:

1) Zmniejszyć napięcie błonki powierzchniowej ciała twardego σ_2 , i

2) Zwiększyć napięcie błonki powierzchniowej cieczy σ_1 .

b) Jeżeli chcemy zmniejszyć kąt skrajny ϑ (zwiększyć $\cos \vartheta$) powinniśmy dążyć aby:

1) Zwiększyć napięcie błonki powierzchniowej ciała twardego σ_2 , i

2) Zmniejszyć napięcie błonki powierzchniowej cieczy σ_1 .

Na tem właśnie polega rola dodawanych reagentów.

Lecz przy zmianach σ_1 i σ_2 nie zostaje bez zmiany również σ_{12} . $\cos \vartheta$ jest zatem funkcją złożoną σ_1 i σ_2 i bezpośrednio ze wzoru (9) trudno przewidzieć, w jakim właściwie sensie będzie się zmieniało ϑ przy zmianach σ_1 i σ_2 . Tem nie mniej możemy się spodziewać, że o ile chodzi o to, żeby siarczki wpływały, a ziarnka płonne tonęły, powinniśmy dążyć do możliwego powiększenia kąta skrajnego pierwszych, oraz zmniejszenia tegoż kąta u drugich, czyli — zmniejszyć napięcie błonki powierzchniowej σ_2 siarczków, i zwiększyć to napięcie w ziarnkach płonnych. Ale w stosunku do cieczy powinniśmy zastosować środki, wzajemnie wykluczające się, bowiem dla ulżenia wpływania siarczków należałoby zwiększyć napięcie jej błonki powierzchniowej σ_1 , dla powstrzymania zaś od wpływania ziarn płonnych — zmniejszyć to napięcie.

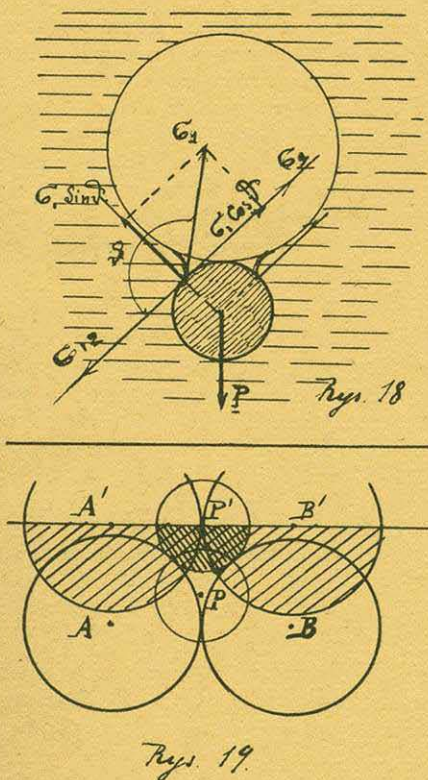
Dla tego, ażeby można było w tym skomplikowanym problemacie zastosować środki właściwe, należy przedewszystkiem poznać, w jaki sposób wogóle można zmieniać napięcie błonki powierzchniowej.

§ 9. Adsorbacja.

Taki wygodny środek do regulowania napięcia błonki powierzchniowej daje nam zjawisko *adsorbacji*.

Adsorbacja polega na tem, że cząsteczki ciała postronnego, trafiające w jakikolwiek bądź sposób wewnątrz ciała danego, mają dążność skupiać się albo w warstwie powierzchniowej, pozostawiając wewnątrz ciała wolne, albo też przeciwnie, pozostawiając wolną warstwę powierzchniową, skupiać się wewnątrz. W ten sposób rozróżniają *adsorbację dodatnią* i *adsorbację ujemną*.

Powierzchnia każdego ciała przedstawia szeregi cząsteczek, znajdujących się w pewnej odległości jedna od drugiej, zależnie od siły ciążenia cząsteczkowego. Ponieważ cząsteczki nie znajdują się w stanie spoczynku, lecz zgodnie z teorią kinetyczną są w ustawicznym ruchu, przeto zupełnie jasnym jest, że przy zetknięciu się powierzchni dwu ciał, cząsteczki zewnętrzne każdego z nich mają możność przenikania pomiędzy cząsteczki drugiego ciała. Temu przenikaniu dopomaga przyciąganie cząsteczkowe. Lecz z powodu nie zrównoważonego stanu błonki powierzchniowej, t. j. wskutek istnienia napięcia błonki powierzchniowej przenikanie jednych cząsteczek pomiędzy drugie zachodzi nierównomiernie i albo się koncentrują one na błonce, albo, pozostawiając ją wolną, skupiają się wewnątrz i zachodzi dodatnia lub odjemna adsorbcja.

Mianowicie: Jeżeli cząsteczka P (rys. 19) ciała postronnego ma mniejsze ciążenie do cząsteczek ciała danego, aniżeli tych ostatnich pomiędzy sobą, wówczas one, łącząc się mocniej ze sobą aniżeli z cząsteczką postronną, wypychają ją na zewnątrz w pozycję P'. Wskutek tego cząsteczki obce gromadzą się na powierzchni i usuwają stamtąd cząsteczki ciała zasadniczego. Ponieważ zaś posiadają mniejszy promień wpływu ciążenia cząsteczkowego, zostawiają mniejszy nadmiar sił nie zrównoważonych, powodując zmniejszenie napięcia błonki powierzchniowej. W ten sposób, ciała, odznaczające

się dodatnią adsorbcją, względem drugiego, obniżają napięcie jego błonki powierzchniowej.

Odwrotnie, jeżeli cząsteczki ciała postronnego mają ciążenie znaczniejsze do cząsteczek danego ciała, aniżeli te ostatnie między sobą, wówczas będą one łatwo przenikały wewnątrz ciała, zostawiając błonkę powierzchniową wolną. Jednocześnie cząsteczki zewnętrzne ciała zasadniczego będą z znacniejszą siłą przyciągane do wnętrza, wskutek skupienia wewnątrz tego ciała nadmiaru cząsteczek obcych, powodując zwiększenie napięcia błonki powierzchniowej.

W ten sposób, ciała, odznaczające się odjemną adsorbcją względem drugiego, zwiększają napięcie jego błonki powierzchniowej.

§ 10. Rola rozpuszczalnych ciał organicznych i siarczków.

W stosunku do wody, największą adsorbcją dodatnią odznaczają się ciała organiczne o skomplikowanej budowie cząsteczkowej, jak glikolaty sody (alkohol dwuatomowy) tanina, mydło, saponina, albumina i wogóle ciała koloidalne. Również najdrobniejsze kropelki olejów, świeżo osadzone (in statu nascendi), siarczki metali, wreszcie drobno zmielone do stanu iłu siarczki mineralne. Oto są przykłady zmniejszenia napięcia powierzchniowego wody wskutek adsorbcji dodatniej:

Czysta woda	75
" " + 0,14% krezolu	69,9
" " + 0,14% alkoholu amilowego	68,4
" " + 0,02% terpentyny eucaliptus amygdalena	48,9
" " + 0,00134% saponiny	62,1
" " + 0,0134% saponiny	59,9
" " + 0,134% saponiny	48,7
+ Drobno zmielone siarczki:	
PbS	51
ZnS	71,5
FeS ₂	64,4
CuFeS ₂	71,1
MoS	64,4

Wszystkie te ciała, dodane do wody w ilości minimalnej, wskutek znacznego obniżenia jej napięcia powierzchniowego σ_1 zwiększają $\cos \vartheta$, czyli zmniejszają kąt skrajny zarówno skały płonnej, jako też i siarczków. Lecz ponieważ w warunkach normalnych pierwsze posiadają mniejsze kąty skrajne niż drugie, przeto różnica stosunkowa kątów skrajnych staje się bardziej wygodną. Obliczyć wszakże kąt skrajny podług wzoru:

$$\cos \vartheta = \frac{\sigma_2 - \sigma_{12}}{\sigma_1}$$

nie jesteśmy w stanie, bowiem jednocześnie z σ_1 zmniejsza się również σ_{12} , co wpływa na $\cos \vartheta$ w sensie przeciwnym. Doświadczenie wszakże pokazuje, że wpływ σ_{12} jest mniej znacznym od wpływu σ_1 . (d. n.).

Teorja i praktyka otrzymywania stali

przez Haakon Styri (S. K. F. Research Laboratory, Philadelphia).

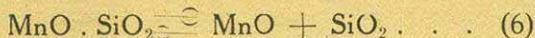
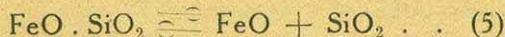
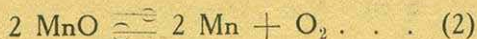
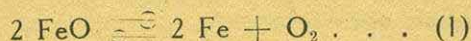
(The Journal of the Iron and Steel Institute 1923, II, str. 189).

Tłumaczone za zgodą Rady „Iron and Steel Institute“.

(Ciąg dalszy, p. Nr. 1, str. 7)

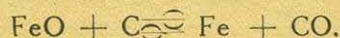
Teorja.

Zadaniem autora jest ustalenie warunków równowagi pomiędzy następującymi odwracalnymi reakcjami, stanowiącymi podstawę procesu świeżenia:

Stal jest roztworem krzemu, manganu, węgla i małych ilości ich tlenków w żelazie. Żużel jest wzajemnym roztworem tlenków powyższych metali i niewielkiej ilości żelaza i gazów.

Z wyjątkiem żelaza, koncentracje wszystkich innych pierwiastków i związków zmieniają się. Prawdopodobnie jest beznadziejnem próbować ustalić jakieś wspólne równanie, określające wspólnie dla wszystkich tych reakcyj równowagę. Znacznie prościej jest rozpatrywać każdą z tych reakcyj niezależnie od innych i nadać im formy, któreby umożliwiły skombinowanie ich graficznie w jakiś prosty kompleks, z którego dane liczbowe mogłyby być łatwo otrzymane. Do tego się obecnie przystępuje. Rozwiązanie jednego pojedynczego równania nie wystarcza dla ustalenia równowagi w piecu stalowniczym, nawet w tym wypadku, gdyby ta reakcja miała przeważające znaczenie, jak następująca reakcja:

W pracy H. Le-Chatelier'a z roku 1912-go rozpatrzono równania (1), (2) i (4), przyczem użyto równania Carnot-Clapeyron'a ze stałą równą 32. Dla reakcji $2 \text{FeO} = 2 \text{Fe} + \text{O}_2 + Q_0$, równaniu powyższemu można nadać formę:

$$1^{\text{a}} P_{\text{FeO}} = \frac{Q_0}{T \times 2} + \frac{32}{2} \quad (8)$$

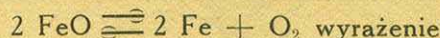
w którym P_{FeO} jest prężnością cząstkową tlenu w równowadze z Fe i FeO, przy absolutnej temperaturze T , Q_0 drobinowe ciepło tworzenia. Dla 1600°C

Le-Chatelier obliczył cząstkową prężność tlenu w FeO równą 10^{-8} atmosferom.

O ile mamy do czynienia z czystym roztopionym żelazem, pokrytem warstwą żużla z czystego FeO, to część FeO przejdzie w roztwór do żelaza i nasyci go FeO. W chwili nasycenia cząstkowa prężność FeO w roztworze musi być równą cząstkowej prężności FeO na powierzchni, a więc równą 10^{-8} atmosferom przy 1600°C.

O ile nad powierzchnią żużla mamy atmosferę powietrzną, to cząstkowa prężność tlenu w powietrzu będzie bezwarunkowo wyższą od prężności dysocjacji FeO i tlen będzie dążył do utlenienia warstwy żużla na wyższe tlenki. Część tlenu będzie dyfundowała przez żużel do żelaza i będzie utleniała nowe jego ilości. Lecz dotąd, dopóki żelazo nie jest całkowicie utlenione, jest ono nasyczone przez FeO, i prężność dysocjacji tego FeO, równą 10^{-8} atmosferom.

O ile żużel i warunki atmosfery tak się zmieniają, że ogólna ilość FeO, rozpuszczonego w stali, będzie mniejszą niż potrzeba do nasycenia, to na podstawie prawa działania mas, można podług Le-Chatelier'a obliczyć prężność dysocjacji FeO, odpowiadającą danej koncentracji. Oznaczając koncentrację Fe i FeO przez c_{Fe} i c_{FeO} , a prężność dysocjacji tlenu w FeO przez p_{FeO} mamy dla równania

$$\frac{c_{\text{Fe}}^2 \times p_{\text{FeO}}}{c_{\text{FeO}}^2} = \text{stała} = K \quad (9)$$

w którym c_{Fe} może być uważane za równe 1, ponieważ rozpuszczalność FeO w Fe jest stosunkowo małą. Wobec tego równanie (9) przyjmie następujący wygląd

$$p_{\text{FeO}} = K c_{\text{FeO}}^2$$

Równanie to jest dobre i dla nasyczonego roztworu i, o ile oznaczmy odpowiednie koncentracje i prężności, odpowiadające nasyceniu, przez duże litery C_{FeO} i P_{FeO} to mamy

$$P_{\text{FeO}} = K C_{\text{FeO}}^2 = 10^{-8} \text{atmosf.}$$

W dalszym ciągu będziemy stale oznaczali koncentracje i prężności dysocjacji przy nasyceniu, dużemi literami C i P, a przy koncentracjach i prężnościach niższych przez małe c i p, dodając pozatem znaki pierwiastków lub związków, których to dotyczy.

Obliczenie prężności dysocjacji FeO w stali, przy koncentracjach niższych niż nasycenia, jest zupełnie łatwe, ponieważ

$$\frac{p_{\text{FeO}}}{P_{\text{FeO}}} = \frac{c_{\text{FeO}}^2}{C_{\text{FeO}}^2} \dots \dots (10)$$

Prężności dysocjacji są więc proporcjonalne do drugiej potęgi koncentracji FeO.

H. Le-Chatelier rozpatruje dalej wpływ dodatków manganu do stali i oblicza prężność dysocjacji rozpuszczonego tlenu w równowadze z manganem w stali podług formuły:

Prężność dysocjacji tlenu dla czystego MnO określił on jako równą 10^{-14} atmosferom przy 1600°C . Na podstawie prawa działania mas mamy:

$$\frac{c_{\text{Mn}}^2 \times p_{\text{MnO}}}{C_{\text{MnO}}^2} = \text{stała} = K_2 \dots (11)$$

O ile przypuścimy, że żużel na powierzchni stali stanowi czysty MnO, to kąpiel będzie nasyconą przez MnO, a ponieważ powyższe równanie będzie dobre i dla czystego MnO na powierzchni czystego manganu, więc możemy napisać:

$$c_{\text{Mn}}^2 \times p_{\text{MnO}} = 10^{-14}$$

albo inaczej

$$p_{\text{MnO}} = \frac{10^{-14}}{c_{\text{Mn}}^2} \text{atmosf.} \dots \dots (12)$$

To znaczy, że prężność dysocjacji tlenu w roztworze zmienia się w stosunku odwrotnym do drugiej potęgi koncentracji manganu. Dla koncentracji, równej 0,1% czyli $c_{\text{Mn}} = 0,001$ mamy $p_{\text{MnO}} = 10^{-8}$ czyli równą prężności dysocjacji czystego FeO. W tym wypadku prężność tlenu FeO i MnO jest równą i niema przejścia tlenu od metalu do metalu. Dla mniejszych ilości manganu w stali prężność dysocjacji rozpuszczonego MnO wzrasta. Z po-

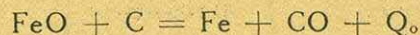
wyższego wynika, że gdy ilość manganu jest mniejszą niż 0,1%, to odtlenianie przez mangan nie będzie miało miejsca nawet przy nasyceniu stali przez FeO.

Dla SiO_2 znajdujemy podobnie

$$p_{\text{SiO}_2} = \frac{10^{-15}}{c_{\text{Si}}} \dots \dots (13)$$

Prężność dysocjacji zmienia się odwrotnie proporcjonalnie do koncentracji krzemu.

Le-Chatelier, stosując ten sam sposób do reakcji

znalazł prężność CO w równowadze z węglem, żelazem i FeO, równą 660 atm. i mógł to zastosować do obliczenia ogólnej ilości tlenu w stali, dla wiadomej zawartości węgla w stali i przy atmosferycznym ciśnieniu. W tej samej rozprawie wskazuje on również wpływ żużla na produkty reakcji, lecz nie rozpatruje szczegółowo wpływu zmian składu żużla, ponieważ te obliczenia nie mają praktycznego zastosowania.

Wpływ składu żużla był rozpatrywany przez autora w innej rozprawie (Chemical and Metallurgical Engineering, 1919, vol. XX, str. 480), gdzie również przedstawiono graficznie zmiany prężności dysocjacji rozpuszczonego FeO w zależności od rozmaitych zawartości krzemu, manganu i węgla w stali.

Powyżej opisana metoda mogłaby być zastosowana również i do obliczeń koncentracji równowagi węgla, manganu i krzemu przy pewnym żużlu, lecz nie pozwoliłaby obejmować szerokiego zakresu koncentracji. Użyte stałe nie wzbudzały też bezwzględnego zaufania. Wobec tego bardziej zrozumiała metoda będzie rozwinięta niżej.

Przy obliczaniu prężności dysocjacji tlenków twierdzenie Nernst'a zdaje się dawać wyniki więcej zbliżone do rzeczywistości niż wzór Carnot-Clapeyron'a.

Ogólną formą twierdzenia Nernst'a (Nernst, Theoretische Chemie, 1921; Lewis, Physical Chemistry; Merica, Chemical and Metallurgical Engineering 1921, str. 610) jest równanie:

$$\text{Log } P = \frac{Q_0}{4,57 \times T} - \sum g \, 1,75 \log T - \frac{(\sum b + \sum \beta) T}{4,57} - \sum C \dots \dots (14)$$

w którym P oznacza cząstkową prężność gazu, Q_0 ciepło reakcji; T absolutną temperaturę; $\sum g$ sumę drobin gazu; $\sum C$ stałą całkowania, względnie stałą chemiczną; $\sum b$ i $\sum \beta$ stałe ciepła właściwego, określone przez

$$\sum b + \sum \beta = \frac{\sum S + \sum G - 3,5 \, g}{2 \, T}$$

w którym również: $\sum S$, suma ciepła drobinowego ciał stałych przy temperaturze T; $\sum G$ suma ciepła drobinowego ciał gazowych przy temperaturze T.

Stałe, użyte w dalszych obliczeniach, są podane na tablicy VIII.

Dla reakcji $2 \text{ FeO} = 2 \text{ Fe} + \text{O}_2 - 131400$, podstawiając odpowiednie liczby i oznaczając prężność dysocjacji jak poprzednio przez p_{FeO} mamy:

$$\text{Log } P_{\text{FeO}} = -\frac{131400}{4,57 \times 1873} + 1,75 \times 3,272 - \frac{7,5}{2 \times 4,57} - (-2,8) = -7,6$$

Tablica VIII.

Skład	Ciepło spalania	Ciepło właściwe	Ciepło drobinowe przy 1600°C	Chemiczna stała Nernst'a	Uwagi
Fe	—	0,15 (S)	8,4	—	—
FeO	65 700 (S)	0,20 (E)	14,4 (E)	—	Reguła Kopp'a
O ₂	—	0,28 (E)	8 (Nernst)	2,8	—
Mn	—	0,198 (S)	9 (E)	—	—
MnO	90 800 (S)	—	15 (E)	—	—
Si	—	—	6 (E)	—	—
SiO ₂	191 000 (S)	0,3 (E)	18	—	Reguła Kopp'a
C	—	5,0 (S)	6 (E)	—	—
CO	29 000 (S)	0,32 (E)	8 (Nernst)	3,5	—
FeO SiO ₂	10 600 (L)	—	—	—	—
MnO SiO ₂	5 400 (L)	—	—	—	—
CaO SiO ₂	17 850 (L)	—	—	—	—

E — obliczone; S — Tablice Smithsona; L — podręczniki Liddell'a

Różnica pomiędzy wzorem, użytym przez Le-Chatelier'a, a wzorem Nernst'a jest ta, że stała zostaje rozłożoną na poszczególne czynniki, jak drobinowy gazowy, ciepło właściwe i chemiczne stałe Nernst'a. Współczynnik 1,75, użyty przez Nernst'a, jest mniej więcej dowolny i wobec tego ulega często zmianie, aby wyniki obliczenia zbliżyć do wyników doświadczalnych. Matsubara naprzykład używa takiego wzoru (Journal of the American Institute of Mining and Metallurgical Engineers 1921)

$$\log P_{\text{FeO}} = -\frac{28752}{T} - 1,79 \log T + 13,427$$

który daje nieco wyższe wyniki dla P_{FeO} przy niższych temperaturach, a niższe wyniki przy wyższych temperaturach, niż wzór Nernst'a. W związku z powyższym warto zaznaczyć, że biorąc we wzorze Nernst'a współczynnik 1,5 dla obliczeń prężności dysocjacji Ag_2O , otrzymuje się bardzo dobre wyniki, jak to wykazali Keyes i Hara (Journal of the American Chemical Society, 1922, str. 479), którzy stosowali wzór

$$\log P_{\text{Ag}_2\text{O}} = -\frac{2859}{T} + 6,2853$$

Wpływ zmian wielkości tego współczynnika, albo zmiany stałej całkowania, może być uwidoczniły przez porównanie wyników obliczeń podług wzoru Nernst'a i podług Le-Chatelier'a, przy takich samych ciepłach tworzenia.

$\log P_{\text{FeO}}$ podług Le-Chatelier'a równa się $-8,25$ przy 1600°C .

Zmiany prężności w zależności od temperatury

$$p_{\text{FeO}} = \frac{10^{-7,6} \times c_{\text{FeO}}^2}{C_{\text{FeO}}^2} \text{ albo } = \frac{10^{-7,6} \times c_{\text{O}}^2}{C_{\text{O}}^2} = \frac{10^{-7,6} \times c_{\text{O}}^2}{0,0025^2}$$

ry mogą być uwidocznione przez obliczenie ich wielkości dla 1700° i 1500°C ; podług Nernst'a:

$$\log P_{\text{FeO}} = -6,6 \text{ przy } 1700^\circ\text{C}$$

$$\log P_{\text{FeO}} = -8,6 \text{ przy } 1500^\circ\text{C}.$$

Matsubara na podstawie ekstrapolacji wyników doświadczalnych podaje $\log P_{\text{FeO}} = -7,8$ przy 1600°C . Uważa on, że wynik ten jest zaniski z powodu pewnej rozpuszczalności żelaza w FeO.

Zastosujemy teraz prawo działania mas w formie, wyprowadzonej uprzednio (10)

$$\frac{p_{\text{FeO}}}{P_{\text{FeO}}} = \frac{c_{\text{FeO}}^2}{C_{\text{FeO}}^2}$$

Le-Chatelier określił rozpuszczalność FeO w stali przy 1600°C jako 1,1%; Burgess (Chemical und Metallurgical Engineering, 1922, str. 788) podaje ilość tlenu w czystym żelazie pod wpływem dmuchu równą 0,26%, co odpowiada 1,17% FeO. Podobne dane podaje i Ledebur. Próbką z wytopu przeprowadzonego pod bardzo utleniającym żużlem, dostarczona autorowi, była praktycznie wolną od węgla oraz krzemu i krzepła bez wydzielania gazów, a zawierała 0,116% O, czyli 0,52% FeO.

De Cousserge (Revue de Metallurgie, 1922, str. 641) potwierdza wyniki Eichhoff'a, że rozpuszczalność FeO w Fe równa się mniej więcej zeru przy 1400° , około 1% przy 1700° i 3% przy 1800°C . Dane te wydają się być zbyt niskimi, lecz wskazują na szybki wzrost rozpuszczalności z temperaturą.

Zakładając rozpuszczalność O, równą 0,25%, czyli $\text{FeO} = 1,125\%$, mamy przy 1600°C , gdy $P_{\text{FeO}} = 10^{-7,6}$.

Koncentracja tlenu może zastąpić koncentrację FeO, ponieważ jest do niej proporcjonalną. Dla $c_O = 0,01\%$ (0,0001) i $0,1\%$ (0,001) mamy

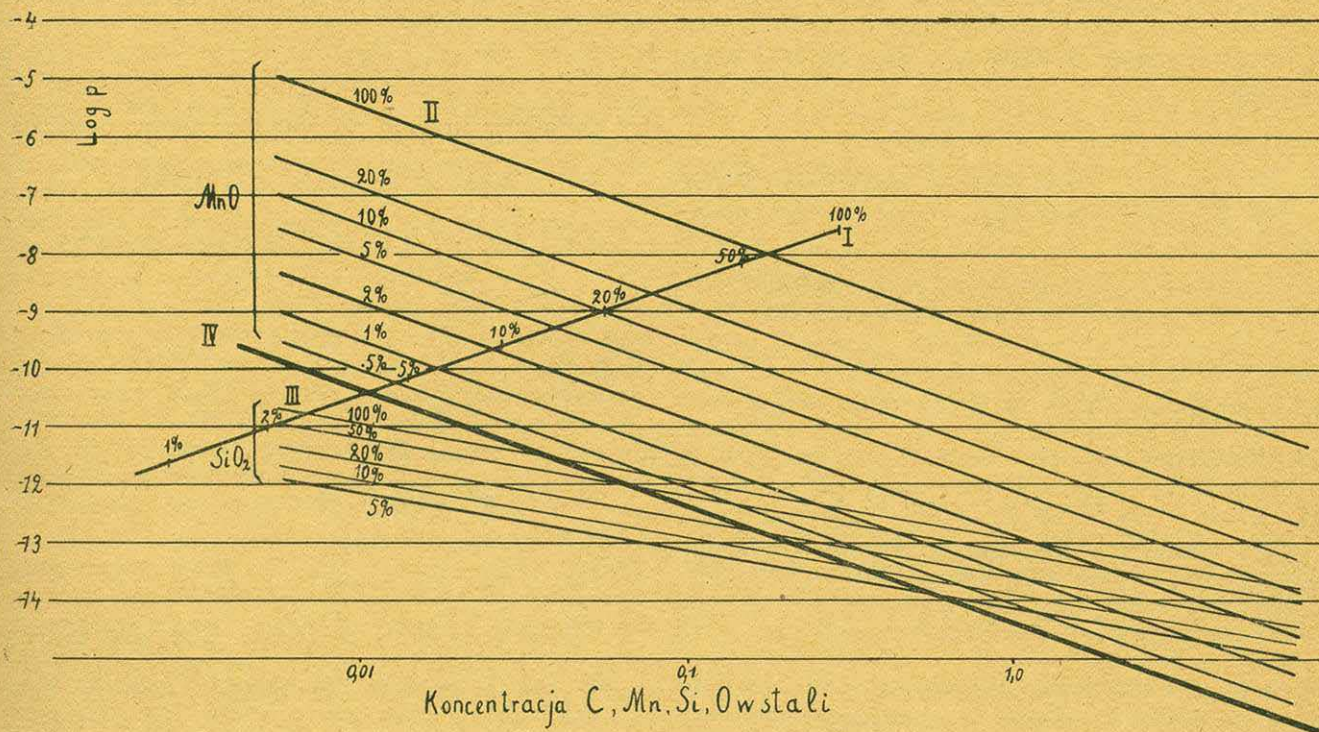
$$\log p_{FeO} = -10,4 \text{ względnie } = -8,4.$$

Wyniki te przedstawione są graficznie przez linję I na rys. 3.

Przy wyższych temperaturach prężność dysocjacji wzrasta, lecz równocześnie wzrasta i rozpuszczalność tlenu. Na podstawie wyników Eichhoff'a

$\log P_{FeO}$ dla 0,001 tlenu będzie równy $-8,8$; $-8,7$ i $-8,35$ dla temperatur 1500° , 1600° i $1700^\circ C$.

W porównaniu ze zwiększaniem się rozpuszczalności wodoru w żelazie i niklu, podług Sievertz'a (Tables Annuelles) możnaby przypuszczać, że wzrost rozpuszczalności tlenu w stali jest prawdopodobnie niższy, niż podano powyżej. A mianowicie: $0,2\%$ przy 1500° ; $0,25\%$ przy 1600° i $0,30\%$ przy $1700^\circ C$, co daje $\log P_{FeO}$ przy 0,001 tlenu $-9,2$; $-8,7$ i $-7,5$ przy 1500° , 1600° i $1700^\circ C$.

Rys. 3.

Wykres równowagi pomiędzy O, C, Mn, Si w stali i FeO, MnO, SiO₂ w żużlu przy 1600°C. Równowaga następuje, gdy prężność dysocjacji tych tlenków w roztworze jest równa. Opuszczając w miejscach, gdzie linie poziome przecinają linie wolnych tlenków i CO, pionowo na oś odciętych, odczytuje się odpowiedni skład stali. Ilości wolnych tlenków muszą być obliczone dla każdego żużla.

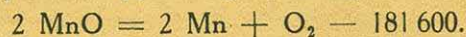
Ponieważ stosunek wolnego FeO w żużlu do FeO, rozpuszczonego w stali (współczynnik podziału), jest stałym, możemy na linii I oznaczyć ilości

wolnego FeO w żużlu, które odpowiadają odpowiednim ilościom tlenu, rozpuszczonym w stali, a mianowicie:

	100	50	20	10	5	1
Wolny FeO w żużlu	100	50	20	10	5	1
Ilość O w stali	0,25	0,125	0,05	0,025	0,0125	0,0025
$\log p_{FeO}$	-7,6	-8,2	-9	-9,6	-10,2	-11,6

Przez wolny FeO oznaczamy tę ilość FeO, która nie jest związaną chemicznie z jakimkolwiek bądź składnikiem żużla. Metoda określania wolnego albo aktywnego FeO (MnO i SiO₂ i t. d.) będzie wskazana poniżej.

Wprowadzając mangan, mamy

Dla prężności dysocjacji wolnego MnO, obliczonej podług wzoru Nernst'a, mamy

$$\text{Log } P_{\text{MnO } 1873} = -\frac{181\,600}{4,57 \times 1873} + 1,75 \times 3,272 - \frac{7,5}{2 \times 4,57} - (-2,8) = -13,5$$

$$\text{Log } P_{\text{MnO } 1973} = \quad \quad \quad = -12,4$$

$$\text{Log } P_{\text{MnO } 1773} \quad \quad \quad = -14,7$$

$$= -14,1$$

Równanie Le-Chatelier'a daje dla $\text{log } P_{\text{MnO } 1873}$

Dla rozmaitych koncentracji Mn w stali otrzymujemy z (12)

$$p_{\text{MnO}} = \frac{10^{-13,5}}{c_{\text{Mn}}^2}$$

przy $c_{\text{Mn}} = 0,0001$ i $0,001$ (to jest $0,01\%$ i $0,1\%$ manganu)

$$\text{Log } p_{\text{MnO}} = -5,5 \text{ względnie } -7,5$$

(linja II na rys. 3). Przy zmianie koncentracji MnO w żużlu, prężność równowagi będzie się zmieniała w myśl

$$\text{Log } P_{\text{SiO}_2 1873} = \frac{-191\,000}{4,57 \times 1873} + 1,75 \times 3,272 - 0,82 \times 2,8 = -14,6$$

$$\text{a przy } 1700^\circ\text{C, log } P_{\text{SiO}_2 1873} = -13,4$$

$$\text{a przy } 1500^\circ\text{C log } P_{\text{SiO}_2 1773} = -15,9$$

Wzór Le-Chatelier'a daje

$$\text{Log } P_{\text{SiO}_2 1873} = -15,2$$

Dla rozmaitych koncentracji krzemu w stali, pokrytej przez czysty SiO_2 mamy (13)

$$p_{\text{SiO}_2} = \frac{10^{-14,6}}{c_{\text{Si}}}$$

Ponieważ drobinowa koncentracja $\text{Si} = 0,002$ prawie się równa wagowej koncentracji $0,001$, to mamy dla wagowych koncentracji $0,0001$ i $0,001$ ($0,01\%$ i $0,1\%$) odpowiednio

$$\text{Log } p_{\text{SiO}_2} = -10,9 \text{ i } -11,9 \text{ (linja III na rys. 3)}$$

Dla 50% wolnego SiO_2 w żużlu ($c_{\text{SiO}_2} = 50\%$ czyli $0,5$)

$$\text{Log } p_{\text{SiO}_2} = -11,2 \text{ i } -12,2$$

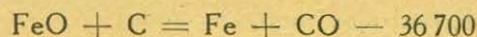
Dla 20% wolnego SiO_2

$$\text{Log } p_{\text{SiO}_2} = -11,6 \text{ i } -12,6$$

Dla 10% wolnego SiO_2

$$\text{Log } p_{\text{SiO}_2} = -11,9 \text{ i } -12,9$$

Najważniejszą reakcją jest bezwzględnie

Wzór Nernst'a daje

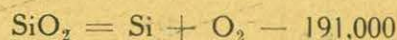
$$\text{Log } P_{\text{CO}} = \frac{-36\,700}{4,57 \times 1873} + 1,75 \times 3,272 - \frac{7,5}{2 \times 4,57} + 3,5$$

$$p_{\text{MnO}} = \frac{10^{-13,5} \times c_{\text{MnO}}^2}{c_{\text{MnO}}^2} \text{ która dla } c_{\text{Mn}} = 0,001 (0,1\%)$$

i $c_{\text{MnO}} = 0,2; 0,1; 0,05$ i $0,01$ daje

$$\text{Log } p_{\text{MnO}} = -8,9 \text{ względnie } -9,5; -10,1 \text{ i } -11,5$$

gdy dodajemy krzemu do stali, to mamy podobnie

Dla czystego SiO_2 podług wzoru Nernst'a

$$\text{Log } P_{\text{CO } 1873} = +4,1 \text{ czyli } P = 12\,600 \text{ atmosfer}$$

$$\text{Log } P_{\text{CO } 1973} = +4,28$$

$$\text{Log } P_{\text{CO } 1773} = +3,94$$

Wzór Le-Chatelier'a daje

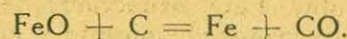
$$\text{Log } P_{\text{CO } 1873} = 2,68 \text{ czyli}$$

$$P_{\text{CO } 1873} = 480 \text{ atmosferom.}$$

Różnica wyników prężności CO, obliczonych podług tych dwóch równań, powstaje z powodu użycia różnych stałych całkowania. Który z tych wyników więcej jest zbliżony do rzeczywistości, może wykazać tylko doświadczenie. Wyniki, które obecnie można zebrać, wykazują, że wzór Nernst'a daje prężności bliższe rzeczywistości.

Gdy odtleniamy FeO węglem, to jednocześnie z CO tworzy się i trochę CO_2 , ale przy wysokich temperaturach w tak nieznacznych ilościach, że pozostaje bez wpływu na reakcję.

O ile więc, redukcja przebiega pod ogólnem ciśnieniem 1 atmosfery, to i cząstkowa prężność CO, podług Matsubara, będzie praktycznie równą 1 atmosferze. W kąpieli stalowej prężność do przewyższenia będzie trochę większą z powodu wagi warstwy żużla i stali; lecz ta prężność może być znacznie obniżoną przez wprowadzenie postronnych gazów, jak na przykład przez drażnienie które ułatwiają reakcję:

(d. n.)

Z angielskiego tłumaczył
inż. Wł. Łoskiewicz.

Czas pracy i kryzys przemysłowy.

Zgodnym wysiłkiem Rządu i społeczeństwa wyszliśmy obronną ręką z chaosu walutowego. Złoty dotąd nie drgnął, podatki wpływają nieźle, zdawałoby się zatem, że niema powodu do obaw o gospodarczą przyszłość Rzeczypospolitej. A jednak wzrost drożyzny w ciągu miesiąca września o 7% a października o dalsze 9% przy jednoczesnym, prawie zupełnym, zahamowaniu eksportu fabrykatów, napawać musi troską każdego, kto nie jest zahyponizowany złudną harmonią między dochodami a rozchodami skarbu, kto nie widzi, niestety, tej harmonii między produkcją a konsumpcją i kto jasno sobie zdaje sprawę ze skutków dla Polski gospodarczego odrodzenia Niemiec. Aby te skutki zrozumieć, zrobimy krótką analizę naszych stosunków gospodarczych z Niemcami i przebiegu przeprowadzenia tam 10-godzinnego dnia pracy.

Nasz obrót towarowy z Niemcami stanowił w r. 1923-im 50% całego naszego obrotu pod względem wartościowym, a przeszło 60% pod względem ilościowym. Cyfry powyższe należałoby zwiększyć o olbrzymi do i z Niemiec szmugiel na przeszło tysiąckilometrowej granicy i cyfry te są najlepszym wskaźnikiem tego ogromnego wpływu, jaki wywierają Niemcy na nasze życie gospodarcze.

To też ogólne przedłużenie czasu pracy w Niemczech z 8-miu do 10-ciu godzin jest najważniejszym wypadkiem, jaki zaszedł w życiu gospodarczo-społecznem nie tylko Niemiec, lecz i całej Europy, Polski zaś w szczególności. Zawiodły bowiem, na razie przynajmniej, teorie społeczno-gospodarcze, które głosiły, że skrócenie czasu pracy spowoduje takie wzmoczenie jej wydajności, przy którym produkcja się nie zmniejszy, a zwiększy. Teorie te, wprowadzane w życie stopniowo w miarę wzrostu zamożności i ulepszeń technicznych oraz dostosowania całej organizacji przemysłu do ośmiogodzinnego dnia pracy, przyniosłyby oczekiwane rezultaty. Niestety żaden z tych warunków nie miał miejsca. Przeciwnie, ośmiogodzinny dzień pracy wprowadzono natychmiast we wszystkich gałęziach przemysłu, nawet mających charakter sezonowy. Zrobiono to po najstraszniejszej w dziejach świata wojnie, która zniszczyła kilkudziesięcioletni dorobek materialny całej Europy, zmniejszyła jej majątek o kilkaset miliardów dolarów, nie uwzględniając nie dającego się obliczyć dorobku cywilizacyjnego, który też potężnie wpływa na rozwój gospodarki narodowej. Skrócenie czasu pracy przypadło na ten moment przełomu psychicznego u robotników, gdy rozkołysane agitacją ich nadzieje osiągnięcia lepszego bytu, wzmoczenia skali potrzeb i poczucia niezależności, a nawet wyższości robotnika (we własnym jego mniemaniu) nad majstrem i inżynierem i spowodowanego tem upadku dyscypliny musiało obniżyć wydajność pracy na godzinę. W ścisłym z

tym związku pozostawała niesłuchanie szkodliwa dla organizacji pracy—a więc i jej wydajności—niwelacja płac robotniczych, to jest znaczne zmniejszenie się różnicy pomiędzy zarobkiem robotnika niewykwalifikowanego i majstra. Odbierało to ochotę do pracy i chęć wyróżnienia się robotników zdolniejszych, którzy też stracili z tego powodu pęd do zawodowego kształcenia się poza pracą. Do przyczyn tych specjalnie w Polsce dodać należy znacznie niższy, niż w zachodniej Europie, poziom techniki, znacznie rzadszą sieć kolejową, brak szkół zawodowych, większe niż we Francji i Belgii zniszczenie urządzeń technicznych, przez dłuższą o 2 lata wojnę, która w dodatku prowadzona była na całym polskim terytorjum, gdy we Francji dotknęła tylko 11 departamentów, a w Belgii jej niszczące działanie trwało właściwie tylko kilka miesięcy.

Odbudowa zaś przemysłu w Polsce miała charakter doraźny i bezplanowy. Łatano dziury bez gruntownej rekonstrukcji całości. Starano się wyzyskać korzystne chwilowe konjunktury inflacyjne (taniać robocizny, opału, transportu, krajowych surowców, deprecjonujące się rządowe pożyczki) bez myśli o trwałości tych konjunktur. Zaniedbano więc przytem wielkich, na dalszą metę obliczonych inwestycji, które, co prawda, wymagają wielkich kapitałów, cierpliwości i czasu, gdy znowuż specjalnie w Polsce—mniej już w Niemczech—żaden z tych warunków nie miał miejsca, ponieważ kapitały krajowe były u nas zawsze szczupłe, a zresztą i te lokowano przed wojną przeważnie w bankach zagranicznych, co spotęgowało się jeszcze po wojnie z powodów inflacyjnych i niepewnej sytuacji politycznej i co przyczyniło się również do instalowania przemysłu zagranicznego i względnego obniżenia techniki w przemyśle polskim. W dodatku w czasie wojny i po niej banki niemieckie, rosyjskie i austriackie pozwijały swe filje w Warszawie, Łodzi, Lwowie, Krakowie, Poznaniu i t. d. Ucieczka kapitału za granicę i do spekulacji z powodu inflacji przeciwdziałała jej wpływom dodatnim na ilość i taniać produkcji, wpływając bodaj najgorzej na jej jakość i na poziom organizacji i techniki, czyli ostatecznie inflacja była jednym z głównych powodów obniżenia techniki i racjonalnej organizacji pracy. Ten wpływ ujemny inflacji na poziom techniczny i organizacyjny przemysłu dał się odczuć wszędzie, gdzie inflacja przybrała większe rozmiary i Niemcy jeszcze w r. 1922-im i w pierwszej połowie r. 1923-go, kiedy temperatura inflacyjna, podług obrazowego wyrażenia p. posła A. Wierzbickiego, wynosiła zaledwie 15—18 stopni, już się użalali na trudność konkurencji przemysłu belgijskiego i angielskiego. Anglja i Belgja miały wprawdzie wciąż jeszcze znacznie droższego, niż w Niemczech i Polsce, robotnika, chociaż różnica

w zarobkach, przeliczonych na złoto, stale się zmniejszała. Ale za to, rozporządzając obfitą gotówką i długoterminowym tanim kredytem, mogła Anglja i Belgja zrekonstruować swój przemysł i dawać dogodne warunki kredytowe swoim odbiorcom. Anglja zresztą wszędzie, a Francja w Europie, umiała wyzyskać swe potężne wpływy polityczne na wszystkich rynkach światowych, gdy polityczne wpływy niemieckie po wojnie znacznie zmalały, a polskie były w stanie embrjonalnym. W tych warunkach Niemcom, specjalnie przeludnionym*), posiadającym, podług wyrażenia Clemenceau, o 20 milionów ludności, w stosunku do możliwości ich wyżywienia, zadużo, obciążonym opłatami reparacyjnymi, pozbawionym wielu surowców, zmuszonym sprowadzać 30% żywności z zagranicy, nie pozostawało nic innego, jak obniżyć kosztą produkcji. Najprostsza droga do tego musiała prowadzić przez obniżenie kosztów robocizny, ponieważ zmniejszenie innych składowych czynników kalkulacji fabrycznej wymagałoby dłuższego czasu, a przedewszystkiem znacznie większych wydatków inwestycyjnych, na które Niemcy, dotknięci chorobą inflacji, pozwolić sobie nie mogli. Obniżyć bezpośrednio zarobki było jednak prawie niemożliwe, ponieważ płace robotnicze były już bardzo niskie, co uzmysławia następująca tabliczka:**)

	Rok 1923	Rok 1913
robotnicy niewykwalifikow.	18,72 mk. zł.	23,7 mk. zł.
" mało wykwalifik.	20,67 " "	31,32 " "
" wykwalifikowani	24,00 " "	34,56 " "

Zarobki te obliczono dla roku 1923-go i grudnia 1923-go w złocie, a ponieważ koszt utrzymania w tym miesiącu były o 25% wyższe od przedwojennych, więc i realne indywidualne zarobki robotnicze były jeszcze znacznie niższe. Koszta robocizny jednak przeważnie przewyższały kosztą przedwojenne, ponieważ wydajność pracy na dniówkę zmalała prawie do 50% przedwojennej, na co, prócz przyczyn wyżej wymienionych, wpływała również nadmierna liczba robotników starych i inwalidów wojennych, dawniej nie pracujących, lecz żyjących już z emerytury.

Pozostawała więc jedyna droga dla obniżenia kosztów produkcji: przedłużenie czasu pracy i Niemcy z właściwą im energią i konsekwencją na tę drogę weszli.

Opór zażarty stawili tylko komuniści, którzy na rozkaz z Moskwy zorganizowali strajki pomimo tego, że w samej Rosji wprowadzono w roku 1920 10 a nawet miejscami 12-godzinny czas pracy. Socjaliści opierali się słabo, więcej dla zasady i z obawy utracenia wpływów na rzecz komunistów,

*) Gęstość ludności w Niemczech powojennych jest znacznie większa (130 na km²) niż przed wojną (120 na km²), gdyż na wschodzie stracili oni ziemię polską, które, z wyjątkiem Górnego Śląska, mają ludność znacznie rzadszą (76 na km²) niż przeciętną dla całych Niemiec.

**) Wirtschaft und Statistik.

niż z przekonania. Inne związki, jak Hirsch-Dunkierowskie, chrześcijańskie i, co zasługuje na podkreślenie, polskie zgodziły się na przedłużenie czasu pracy. Rząd zachowywał się napozór biernie, faktycznie jednak poparł przemysłowców, dając im możliwość zawierania umów dowolnych, co równało się oddaniu robotników pod przewagę przemysłowców, ponieważ olbrzymie bezrobocie, jakie na początku r. 1923-go i początku r. 1924-go w Niemczech panowało, czyniło wynik walki o przedłużenie czasu pracy niewątpliwym na korzyść przemysłowców, tembardziej, że wygłodzenie robotników i ich słaby opór spowodowały również małe zarobki robotników zatrudnionych, a związki zawodowe nie mogły im przyjść z pomocą, ponieważ kasy związkowe naskutek deprecjacji składek były zupełnie puste. Zresztą Rząd sam w swych przedsiębiorstwach, na kolei przedewszystkiem, wprowadził 9-godzinny dzień pracy nawet bez porozumiewania się ze związkami zawodowymi, w drodze prostego rozporządzenia ministerstwa. Nawet urzędnicy państwowi pracują 9 godzin. Naskutek przedłużenia czasu pracy dzienna wydajność robotnika niemieckiego znacznie wzrosła, osiągając prawie poziom przedwojenny, co niewątpliwie znakomicie się przyczyniło do potaniaenia produkcji i wzmożenia zdolności eksportowej przemysłu niemieckiego, choć skutki te nie od razu były widoczne i jeszcze na Targach Lipskich w marcu r. 1924-go ceny na wyroby niemieckie były przeważnie wyższe od cen światowych.

Podług danych naszych placówek konsularnych w Niemczech dzienna wydajność górnika na Górnym Śląsku, hutnika w Westfalji jest już wyższą od przedwojennej, a w innych przemysłach jej dorównała, gdy u nas wydajność górnika dopiero w ostatnich czasach podniosła się i to głównie na Górnym Śląsku, gdzie czas pracy pod ziemią tylko o pół godziny już jest krótszy, niż w Niemczech.

Przedłużenie czasu pracy i spowodowane niem znaczne podniesienie się jej wydajności podziało na ożywienie produkcji niemieckiej nietylko bezpośrednio przez potanieenie produkcji, a więc i zbytu, ale i pośrednio przez przyspieszenie tworzenia kapitału obrotowego, którego brak najdotkliwiej dał się przemysłowi niemieckiemu odczuć. Zmniejszenie zaś naskutek ożywienia przemysłu kilkomilionowej rzeszy bezrobotnych bezwarunkowo również wpłynęło niezmiernie dodatnio na zwiększenie pojemności rynku wewnętrznego, którego głównym klientem jest trzynastomilionowa rzesza robotników przemysłowych. Podług ostatnich danych na początku listopada r. ub. było w Niemczech już tylko około 500 000 bezrobotnych, gdy jeszcze w lutym cyfra bezrobotnych i częściowo pracujących (Kurzarbeiter) dochodziła do 4 milionów. Procent bezrobotnych w Niemczech jest już obecnie mniejszy niż w Polsce. Dane te dowodzą, jak zawodne, a nawet gospodarczo szkodliwe są sposoby zwalczania bezrobocia przez skracanie dni pracy w tygod-

niu i godzin w dniu poniżej nawet ustanowionej przez ustawę normy. Przy takich sposobach kosztą generalne oczywiście niezmiernie szybko wzrastają przez niedostateczne wyzyskanie maszyn, nieekonomiczne użycie opału, surowca, smarów i t. p., i w końcowym rezultacie takie sposoby leczenia bezrobocia jeszcze je wzmacniają.

Musimy spojrzeć prawdzie śmiało w oczy i postawić sobie wyraźne pytanie, czy pracując krócej od Niemców w sumie o 35% (uwzględniając większą u nas liczbę świąt i dłuższe urlopy), na znacznie gorszym warsztacie pracy, rękoma mniej wyszkolonego robotnika, w znacznie gorszych warunkach kredytowych i transportowych*), czy przy tem wszystkim możemy konkurować z Niemcami nawet na rynku własnym. Bo trzebaż sobie uprzytomnić, że nawet wysokie cła nie uchronią nas w przyszłości od zalewu towarów niemieckich, jeżeli kosztą produkcji niemieckiej będą dwukrotnie niższe. A zresztą przeciw dalszym podwyżkom ceł zaprotestuje, i słusznie, nasza ludność rolnicza, która bez końca nie zechce przepłacać za wyroby przemysłowe, gdy produkta rolne jeszcze w lipcu r. ub. były tańsze, niż przed wojną. Czyż zresztą można mówić o dalszej podwyżce ceł na fabrykaty niemieckie, jeżeli wywozimy do Niemiec wyłącznie prawie surowce i wywozimy ich — drzewa i węgla przedewszystkiem — o 20% pod względem wartościowym więcej, niż Niemcy dają nam fabrykatów. W tych warunkach trudno mówić o dalszej podwyżce ceł, tembardziej w czasie, gdy przystępujemy do rozmów o traktacie handlowym, który nam zapewnił bezcłowy wywóz do Niemiec artykułów rolnych, węgla i surowców wzamian za zniżkę naszych ceł za fabrykaty niemieckie. Jedyne wyjście z trudnej sytuacji można znaleźć w potanieniu kosztów naszej produkcji.

Powstaje pytanie, czy da się to osiągnąć w drodze ulepszeń technicznych i organizacyjnych w naszym przemyśle czy też należy przedłużyć czas pracy. Pytanie to jest tym więcej aktualne, że jesteśmy pod wrażeniem świeżo odbytego zjazdu ogólnopolskiego inżynierów, zajmujących się, praktycznie i teoretycznie, sprawą naukowej organizacji pracy w przemyśle. Zjazd ten i referaty, na nim wygłoszone, mogłyby wywołać dużo nieporozumień i złudzeń, że, pracując o 30 do 35% krócej od Niemców, możemy osiągnąć lepsze, albo przynajmniej równe im wyniki w produkcji przemysłowej, jeżeli tylko ulepszymy technikę i organizację naszego przemysłu. Złudzenia takie byłyby bardzo dla naszego gospodarczego życia szkodliwe, bo nie można przecież zapominać o fakcie, że Niemcy, przedłużając ogólnie do 10 godzin czas pracy, nie zaniedbali bynajmniej olbrzymich wprost wysiłków

dla ulepszenia jej techniki i organizacji. Nasze wysiłki w tym kierunku daleko pozostają w tyle poza gotowymi już na tem polu rezultatami pracy niemieckiej, którzy w krótkim czasie stworzyli kilkaset poradni zawodowych i kilka instytutów dla badań naukowych nad organizacją zakładów przemysłowych. Instytuty te wysyłają swych instruktorów do fabryk, hut i kopalń, którzy badają tam przyczyny strat w procesie produkcji i takowe usuwają. Burzone są całe fabryki i huty w celu ich zupełnej przebudowy i elektryfikacji. Ilość kilowatów w niemieckich elektrowniach od roku 1914-go potroiła się, a są pośród nich takie kolosy, jak Esseńska elektrownia o mocy około 400 000 kilowatów. Oszczędność paliwa, smarów, surowców i innych materiałów posunięto do ostatecznych granic, dokonano kolosalnej wprost rozbudowy taboru kolejowego, budując w ostatnich 10 latach*) 18 000 parowozów i przeszło pół miliona wagonów, przyczem w południowych górzystych, a pozbawionych węgla Niemczech koleje po części zelektryfikowano, biorąc prąd z elektrowni, opartych na popędzie turbin wodnych. Jednocześnie rozbudowują Niemcy swą i tak gęstą i niezwykle sprawną sieć wewnętrznych dróg wodnych, łącząc, Westfalję i Nadrenję z Berlinem kanałem z Hanoweru do Magdeburga i z całym południem i południowym wschodem budującą się drogą wodną Ren — Men — Dunaj. I w tych, bez porównania lepszych od naszych, warunkach technicznych i organizacyjnych olbrzymia trzynastomilionowa rzesza wydyscyplinowanych i doskonale zorganizowanych robotników niemieckich, pracując 10 godzin pod batutą swych znakomitych inżynierów, walczy już zwycięsko ze skutkami przebranej wojny. Walczy z powodzeniem narazie tylko o rynki światowe, (w sierpniu r. ub. aktywność niemieckiego bilansu handlowego wynosiła 141 000 000 mk. zł.), lecz coraz głośniej i częściej mówi się przytem — socjalista Breitscheid, generałowie Ludendorff i Hindenburg — o odbiorze nam Górnego Śląska i Pomorza. A my przeciwstawiamy temu... protesty w Genewie przeciw przedłużeniu czasu pracy w Niemczech, chlubiąc się jednocześnie najkrótszym w Europie czasem pracy. Protesty takie szkodzą nam tylko w opinii pracowitych Belgów i Francuzów oraz praktycznych Anglików. W zachodniej bowiem Europie istnieje kult dla pracy i pogardliwe lekceważenie dla tańczących niewolników. Potwierdzić to mogą ci robotnicy polscy, którzy ochotnie pracują we Francji po 9 — 10 godzin dziennie. Robotnicy nasi, wracający z Francji, twierdzą, że ośmiogodzinny dzień pracy istnieje tam na papierze, że gdyby tak pracowali w Polsce, jak pracują lata już we Francji, to mieliby zamożność francuską w Polsce i nie potrzebowaliby jeździć na poniewierkę do obcych.

Konieczność przedłużenia czasu pracy tłumaczy Niemcy reparacjami, ale czyż my ich nie mamy,

*) Taryfy kolejowe są u nas nieco tańsze, niż w Niemczech, ale gęstość kolei jest 4 razy mniejsza, a 26% towarów przewozi się w Niemczech kanałami i uregulowanymi rzekami, w rezultacie więc transport wypada w Niemczech znacznie tańiej, niż u nas.

*) Sprawozdanie Davesa.

czy odbudowa 1 600 000 budynków, w czasie wojny zniszczonych, zaleczenie ran gospodarczych, jakie nam najeźdźcy w czasie 150 lat niewoli zadali, nie są reparacjami, uciążliwsiemi od reparacyj niemieckich, które zresztą będą dokonane przy pomocy miliardowej pożyczki, zaciągniętej w Ameryce i w

zachodniej Europie, gdy my reparacyj tych możemy dokonać tylko sami, pracując nie mniej od Niemców. W przeciwnym razie walka z drożyzną i z kryzysem przemysłowym będzie tylko pogonią za własnym cieniem.

A. R.

Uzupełnienie do artykułu „Największa szybkość bezpieczna klatki wyciągowej“.*)

Co się tyczy bębnowych maszyn wyciągowych, to niebezpieczeństwo poślizgu liny na kole wyciągowym jest u nich bezwzględnie wykluczone, możnaby więc brać szybkość klatki dowolnie wielką. Jednak z drugiej strony, względy na uniknięcie nad-

miernie wielkiej energii rozruchu i na konieczność racjonalnie ekonomicznej pracy maszyny stosują się zupełnie identycznie do obu typów maszyn, stąd podany wzór na względnie największą i najkorzystniejszą szybkość klatki wyciągowej dotyczy zarówno bębnowych maszyn wyciągowych, jak i maszyn Koepe'go.

*) *Przegląd Górniczo-Hutniczy*, Nr. 22 z dnia 15 listopada r. 1924.

Inż. Fr. Dąbrowski.

Sposoby analizowania stali narzędziowej oraz materiałów, służących do jej wytwarzania, ze szczególnem uwzględnieniem wolframu, wanadu i molibdenu.

(Ciąg dalszy, p. Nr. 24, str. 1393).

2. Carnotyt.

CCXCVIII. a. *Metoda Ledoux'a*. 1 gr delikatnie sproszkowanej rudy wytrawia się w zlewce w kąpeli parowej 25 cm³ kwasu azotowego (1:4) i po przesączeniu roztworu wymywa się nierozpuszczalną resztę. Przesącz, zawierający wanad i uran, rozcieńcza się wodą do 100 cm³ i nasycza się siarkowodorem. Opadają: ołów, miedź, molibden i t. d. Po odsączeniu tego osadu, wygotowuje się z przesączu siarkowodór, utlenia się małą ilością wody utlenionej, zobojętnia się roztwór sodą a po dodaniu takowej jeszcze 2—3 gr zagotowuje się, a przesączony osad rozpuszcza się jeszcze raz, powtarzając osadzenie trzykrotnie, aby otrzymać na koniec w zjednoczonych przesączach i wodach wymywnych jedynie uran i wanad. Ten płyn zakwasza się kwasem azotowym, gotuje się w celu wydalania kwasu węglowego, potem dodaje się 10 cm³ zgęszczonego roztworu octanu ołowiu i w razie jeżeli powstanie osad, niszczy się takowy paroma kroplami kwasu azotowego, dopóki płyn nie stanie się zupełnie przezroczysty. Po wyklarowaniu dodaje się kilka cm³ roztworu octanu sodu aż do zupełnego związania kw. azotowego a na koniec kilka kropel wolnego HNO₃.

Tak przygotowany płyn ogrzewa się przez krótki czas w kąpeli parowej do zupełnego osadzenia

się osadu, odsącza się takowy i po wymyciu wodą rozpuszcza się ten osad jeszcze raz w małej ilości rozcieńczonego kwasu azotowego i powtarza osadzenie, jak podano wyżej, octanem ołowiu i sodu a potem jednoczy otrzymane przesącze, które zawierają tylko uran. W celu wydalania nadmiaru ołowiu dodaje się 10 cm³ zgęszczonego kw. H₂SO₄, rozcieńcza się nieco wodą a po przesączeniu i wymyciu zobojętnia się przesącz prawie zupełnie amonjakiem i po dodaniu siarczku amonu ogrzewa się w ciągu godziny w kąpeli wodnej do zupełnego osadzenia się siarczku uranu. Zamiast tego można również roztwór w kwasie siarkowym zobojętnić amonjakiem, osadzić uran w roztworze rozcieńczonym do 800—900 cm³ jako uranian amonu i po zagotowaniu pozostawić do odstania.

Osad, otrzymany pierwszym lub drugim sposobem, rozpuszcza się, bez poprzedniego wymywania w rozcieńczonym (1:6) kwasie siarkowym, odparowuje się ten roztwór do pojawienia par SO₂ a po ochłodzeniu i po zredukowaniu w ciągu kilku godzin cynkiem miareczkuje się w końcu kameleonem.

Miano żelaza pomnożone przez 2.1355 = Ur. Osad wanadanu ołowiu rozpuszcza się w rozcieńczonym kwasie azotowym, dodaje się 25 cm³ kw. H₂SO₄ (1:1) odsącza się siarkan ołowiu, przesącz

paruje się do pojawienia SO_3 , poczem rozczyń, ochłodzony i rozcieńczony nieco wodą, redukuje się w znany sposób kwasem siarkowym i miareczkuje się na gorąco kameleonem. Miano żelaza, pomnożone przez $0.9133 = \text{Wanad}$.

CCXCIX. β . *Metoda Fritchle'go*. (Eng. and Min. Journ. 1900. T. 70. Str. 548). 0,5 gr bardzo mialko sproszkowanej rudy wytrawia się w ciągu $\frac{1}{2}$ godziny kwasem azotowym. Po dodaniu 10 cm^3 wody zobojętnia się rozczyń sodą i dodawszy jeszcze 5 cm^3 nasyconego rozczyńu sody i 20 cm^3 20%-wego wodoru sodu gotuje się $\frac{1}{2}$ godziny. Odsączony osad wymywa się rozcieńczonym wodanem sodu. Osad na sączku rozpuszcza się w 20 cm^3 rozcieńczonego (1:1) kwasu azotowego, dodaje się 50 cm^3 wody, zobojętnia się amonjakiem i po dodaniu 40 cm^3 świeżo przygotowanego rozczyńu węglanu amonu, ogrzewa się do wrzenia i sączy się. Czysty przesącz zakwasza się 20 cm^3 rozcieńczonego kwasu siarkowego i po wyparowaniu do białych dymów SO_3 ochładza się i po rozcieńczeniu 100 cm^3 wody rozczyń redukuje się wiórkami glinu metalicznego a potem uran miareczkuje się kameleonem.

Pozostałość, zawierająca żelazo i uran, rozpuszcza się w kwasie siarkowym, rozczyń redukuje się na gorąco kwasem siarkawym i nakoniec miareczkuje się na gorąco tymże samym kameleonem.

Wreszcie oddzielną partję rudy (0,5 gr) rozpuszcza się w kwasie azotowym, dodaje się 10 cm^3 H_2SO_4 i po wyparowaniu w celu zupełnego wydalenia kwasu azotowego, ochłodzoną resztę rozcieńcza się wodą i po zredukowaniu wiórkami glinu metalicznego miareczkuje się teraz uran wraz z żelazem i wanadem. Z otrzymanych w ten sposób trzech wyników oblicza się ilość cm^3 kameleonu, odpowiadającą zawartości wanadu i podług miana żelaza ($\text{Fe} \times 0.9133 = \text{V}$) wylicza się ilość wanadu.

CCC. γ . *Metoda A. N. Finna* (Chem. News. 1907 T. 95. Str. 17). Próbę rudy, nie zawierającej ponad 0,25 gr U_3O_8 , rozpuszcza się w rozcieńczonym (1:5) kwasie siarkowym, nadmiar tego kwasu wydała się, do rozczyńu dodaje się sody w małym nadmiarze i gotuje się silnie, poczem odsączony osad wymywa się wodą gorącą. Wymyty osad rozpuszcza się w możliwie małej ilości kwasu siarkowego i powtarza się to osadzenie w opisany wyżej sposób. Zjednoczone przesącze zakwasza się kwasem siarkowym, dodaje się $\frac{1}{2}$ gr fosforanu amonu, ogrzewa się do wrzenia, potem ochładza się, a zobojętniony amonjakiem ogrzewa się do wrzenia po raz drugi. Osad odsączony i wymyty słabym rozczyńem siarkanu amonu zawiera uran, podczas gdy w przesączu znajduje się wanad. Przesącz ten zaprawia się kwasem siarkowym, redukuje się w spo-

sób znany kwasem siarkawym i t. d., poczem miareczkuje się na gorąco nadmanganianem potasu ($\text{Fe} \times 0.9133 = \text{V}$).

Osad fosforanu amonowo-uranilowego rozpuszcza się również w kwasie siarkowym, redukuje się cynkiem w przeciągu $\frac{1}{2}$ godziny i po przesączeniu przez watę szklaną lub azbest, miareczkuje się przesącz ogrzany do 60°C najlepiej n/20 rozczyńem nadmanganianu. (Miano tak samo jak w β).

3. Rudy wanadowe, zawierające chrom.

CCCI. α . *Metoda Em. Campagne*. Bull. Soc. Chim. Paris. 1904. T. 31. Str. 962). Kilka gramów rudy topi się z mieszaniną równych części azotanu i węglanu sodu, stop rozpuszcza się w wodzie i po przesączeniu płyn zakwasza się kwasem siarkowym a następnie dodaje się nieco nadtlenu wodoru i wyciąga eterem. Krwisto-czerwona warstwa płynu zawiera wanad, natomiast warstwa eteru błękitna zawiera chrom. Jeżeli w rudzie równocześnie jest chrom i wanad, to w takim razie 1–2 gr dokładnie sproszkowanej rudy rozkłada się przez topienie w sposób podany wyżej i przesączony wodny rozczyń wyparowuje się z kwasem azotowym. Pozostałe azotany praży się w celu zamiany ich na tlenki, które rozpuszcza się w zgęszczonym kwasie solnym lub też wodny wyciąg odparowuje się powtórnie z dodatkiem zgęszczonego kwasu solnego, wskutek czego tworzy się tlenochlorek wanadu. Rozczyń ten zaprawia się 10 cm^3 H_2SO_4 i paruje się do białych dymów SO_3 . Pozostałość ochłodzoną rozcieńcza się wodą i miareczkuje na chłodno nadmanganianem potasu, chrom i wanad jako siarkan chromu i siarkan wanadylowy, przyczem pierwszy t. j. siarkan chromu pozostaje bez zmiany, natomiast drugi ulega utlenieniu na zasadzie zrównania.

$5 \text{ V}_2\text{O}_5 (\text{SO}_4)_3 + 2 \text{ KMnO}_4 + 8 \text{ H}_2\text{SO}_4 = 5 \text{ V}_2\text{O}_2 (\text{SO}_4)_3 + \text{K}_2\text{SO}_4 + 2 \text{ Mn SO}_4 + 8 \text{ H}_2\text{O}$. Po skończonem miareczkowaniu dodaje się 10%-wego rozczyńu nadmanganianu potasu w nadmiarze, gotuje w celu utlenienia siarkanu chromu na kwas chromowy, nadmiar nadmanganianu niszczy się dodatkiem małej ilości papieru sączkowego i po dodaniu mianowanego rozczyńu soli Mohr'a w nadmiarze—nadmiar ten określa się kameleonem.

Utworzony działaniem $\text{Fe SO}_4 - \text{V}_2\text{O}_2 (\text{SO}_4)_2$ miareczkuje się równocześnie.

Wobec tego, że zielony rozczyń siarkanu chromu przeszkadza w rozpoznaniu różowej barwy, pochodzącej od nadmiaru kameleonu, przeto w wypadkach gdy ruda zawiera dużo chromu, do analizy należy używać małych ilości substancji.

(c. d. n.)

Henryk Wdowiszewski

Dlaczego w Wiedniu nie uznają węgla z zagłębia Dąbrowskiego.*)

Pierwsze lata powojenne wprowadziły w życie handlowe takie stany i zwyczaje, jakie wogóle nie były znane w czasach pokojowych. Pewne jednostki sprzedawały poprostu towar, którego np. nie posiadały, albo którego w żądanej jakości lub ilości wcale dostarczyć nie były w stanie, a potrzebujący towaru kupiec lub konsument nabywał i opłacał z góry towar, którego koniecznie potrzebował, otrzymując takowy po kilku miesiącach oczekiwania, przyczem niejednokrotnie towar nie odpowiadał prawnym warunkom.

Rozumowano wówczas, że lepszy jest gorszy towar, aniżeli żaden, nawiązując zaś do naszego tematu—małowartościowy węgiel—aniżeli żaden. Zwracanie zaś węgla z powodu jego jakości miało te ujemne skutki, że wpłacone swego czasu pieniądze, mające wówczas stosunkowo wielką wartość, otrzymywało się zdeprecjonowane. Skoro jednak z czasem zmniejszał się głód węglowy, a kupcy żądali dostaw węgla ze znanych dobrze przed wojną kopalń, które jednak skutkiem wewnętrznej i zewnętrznej gospodarki państwowej i szczupłej produkcji nie mogły pokryć w dostatecznej mierze zamówień, znani szkodnicy w handlu węglem wpadli na lukratywny pomysł, mianowicie zakupywali węgiel najgorszego gatunku w Galicji, b. Królestwie Kongresowem lub na Śląsku Górnym, wysyłali go albo do pewnej stacji granicznej lub do miejsca wysyłki jakiejś znanej kopalni i stamtąd dopiero wysyłali go za nowym listem przewozowym do Austrii, gdzie wmawiali w kupców, że dostarczają im żądany towar, nie przedkładając na dowód oryginalnych listów przewozowych, z których można byłoby dowiedzieć się o pochodzeniu węgla, ponieważ mieli dostateczną wymówkę jak np. „zakaz wywozu“, „węgiel krajowy“, „węgiel górników“ i t. d.

Ponieważ w ten sposób wielkie ilości mało-wartościowego węgla dostawały się na rynek austriacki pod nazwą „pierwszorzędnego węgla dąbrowskiego z głębokich kopalń“, przeto jasne jest, że konsumenci i przemysł, którzy musieli zużywać taki węgiel, nie wyrażali się dobrze o węglu „dąbrowskim“, a obecnie, ponieważ rynki węglowe są przesycone towarem, chętniej kupują węgiel górnośląski, pomimo, że jest droższy, aniżeli prawdziwy wysokowartościowy węgiel dąbrowski z głębokich kopalń.

Nie zastanawiają się nad tem, że minęły już czasy niesumiennego handlu i fałszywych deklaracji,

cyj, że również na Górnym Śląsku jakość pokładów węglowych jest tak samo różna stosownie do ich położenia i rodzaju odbudowy (węgiel z odkrywek, węgiel z górnych pokładów i z dalszych), jak i w b. Królestwie Kongresowem i w Małopolsce, czyli, że określenie „węgiel górnośląski“ nie zawsze jest identyczne z „najlepszym węglem“.

Zdaje się, że wielu konsumentów do dnia dzisiejszego nie wiedziało o tem, gdyż inaczej trudno wytłumaczyć sobie, że płacą oni spokojnie nieznacznie wyższe ceny od oryginalnego cennika górnośląskiego za taki węgiel, który jest o wiele gorszy od dawno wypróbowanego węgla dąbrowskiego z kopalń głębokich.

A przecież i te renomowane marki węgla górnośląskiego są również tylko produktem naturalnym i zawierają, o ile przed załadowaniem nie zostaną poddane gruntownemu płókanu mechanicznemu, więcej albo mniej łupku lub płonnego kamienia, który przy separacji nie zawsze bywa w zupełności wybrany, za co kupiec płaci tak samo drogo, jak i za węgiel. Wszyscy interesanci węglowi, czy to kupcy czy spożywcy, muszą to potwierdzić, że w żadnym razie nie należy to do rzadkości, iż ten „pierwszorzędny“ węgiel górnośląski z kopalń, które nie posiadają płóczek, przychodzi do Wiednia z 5% lub więcej łupku lub kamienia, zwłaszcza przy drobnych gatunkach. Nie biorąc zatem ołówka do ręki, widzimy, że kupiec za wagon takiego węgla zapłacił nie według cennika, lecz mniej więcej o tyle odsetek więcej, ile odsetek łupku i kamienia zawierał dany wagon węgla.

Z pewnością niejeden z czytelników powie: „Chociaż przyznać trzeba, że wywody są słuszne, to jednak nie zmienia to postaci rzeczy, ponieważ przeważnie pokłady węgla górnośląskiego są o wiele lepsze jakościowo, aniżeli w zagłębiu Dąbrowskiem“.

Takie twierdzenie da się z łatwością zbić tym dowodem, że pokłady węgla w zagłębiu Dąbrowskiem są niczem innym, jak tylko dalszym ciągiem wysoko-wartościowych pokładów górnośląskich, oddzielonych od siebie na powierzchni tylko sztuczną granicą województwa, a przy ocenianiu jakości węgla jedynie to ma wielkie znaczenie, czy pochodzi on z odkrywki, z płytkiej czy z głębokiej kopalni, a nie jego „przynależność krajowa“ pokładu, ponieważ należy wiedzieć, że zagłębie Dąbrowskie przylega bezpośrednio do wschodniej, t. j. najbogatszej w węgiel części Śląska.

Opierając się na tych wywodach, spożywca

*) *Der Kohlenmarkt*, r. 1925, Nr. 1.

węgla powinien swoje uprzedzenie do dąbrowskiego węgla poddać gruntownej rewizji, a swoją uwagę, względnie kalkulację, zwrócić na to, jak drogo wypada mu poszczególny gatunek węgla franco, ze względu na wartość kalorymetryczną. Przy dobrym

rachunku odrazu wyeliminuje on całą liczbę górnośląskich kopalń, których zwłaszcza drobne gatunki węgla nieplókanego są o wiele droższe od wielu gatunków węgla plókanego z głębokich kopalń w zagłębiu Dąbrowskiem.
Tłum. T. P.

PRZEGLĄD WYDAWNICTW.

Rosyjski przemysł górniczy w okresach 1921—22 i 1922—23.*)

Przemysł rudziany
(w tonnach)

Nazwa rud	Okręg	Rok handlowy 1921—22			Rok handlowy 1922—23		
		Wydobycie	Zbyt	Liczba robotników	Wydobycie	Zbyt	Liczba robotników
Żelazne	Ural	53 478	103 567	3 059	213 865	218 638	4 289
	Ukraina	95 879	109 028	2 158	169 435	213 541	2 570
	Centralny	29 117	18 842	1 814	43 884	32 545	1 818
	Razem :	178 474	231 437	7 031	427 184	464 724	8 677
Chromowe Manganowe	Ural	967	2 368	—	672	1 765	—
	Ural	8 674	4 300	—	5 967	11 115	—
	Ukraina	21 618	31 289	1 492	65 464	51 149	1 196
	Razem :	30 292	35 089	—	71 431	62 264	—
Asbestowe	Ural	3 849	2 394	1 382	5 628	7 240	2 487
Miedziane	Ural	13 033	58 234	—	61 909	65 255	—
Rtęciowe	Ukraina	2 203	—	157	17 100	9 878	293
Koncentraty ołowiu	Kaukaz	3	72	23	339	283	95
Koncentraty cynku	Kaukaz	—	1 285	—	1 173	1 051	—

Przemysł solny
(w tonnach)

Okręg	Rok handlowy 1921—22			Rok handlowy 1922—23		
	Wydobycie	Zbyt	Liczba robotników	Wydobycie	Zbyt	Liczba robotników
1. Rosja centralna	390 771	370 545	5 172	455 594	451 022	4 316
2. Rosja połud. wschodnia	1 933	1 755	186	12 430	1 150	291
3. Ukraina	304 361	210 546	2 397	317 820	274 331	2 305
4. Rzposp. Kirgiska	32 794	39 877	453	66 996	67 872	677
5. Krym	54 047	60 596	426	152 417	127 315	683
6. Turkiestan	11 867	8 961	176	1 556	11 038	60
7. Syberja	9 070	8 415	598	30 144	14 095	758
Razem	804 843 (100%)	700 695	9 408	1 036 957 (129%)	946 823	9 095

*) „Gornyj żurnal” Nr. 1 i Nr. 2 z r. 1924.

Przemysł węglowy w r. 1922—23.

Zagłębia	Liczba robotników			Liczba dniówek		Wydoby- cie brutto	W tysiącach pudów			Wydajność w pudach		
	ogółem	górn- ków	0/0 górn- ków	ogółem	górn- ków		Własne potrzeby		Wydoby- cie netto	Stan zapasu na 30 IX-23 r.	na 1-go robot- nika	na 1-go górn- ika
							Ogółem	0/0				
Donieckie	125 115	14 473	12	34 174 808	3 005 761	493 832	126 554	26	367 278	94 322	3 947	34 121
Ural	12 850	2 537	20	3 246 243	567 712	70 550	9 861	14	60 689	3 555	5 490	27 808
Syberyjskie	15 181	3 256	21	4 050 424	553 086	83 557	14 057	17	69 520	4 245	5 505	25 669
Suczkańskie	1 913	235	12	518 075	43 021	12 026	2 575	21	9 451	966	6 287	51 175
Podmoskiewskie	9 836	3 023	31	2 858 549	546 962	47 592	7 524	16	40 068	2 566	4 839	15 743
Turkiestan	1 568	125	8	466 949	33 684	4 990	2 289	46	2 701	284	3 151	37 991
Razem :	166 463	23 649	19	45 315 048	4 750 226	712 547	162 860	23	549 707	105 938	4 281	30 129
W tej liczbie antracytu						124 213	31 996	26	91 651	63 972		

Jak widzimy z tej tablicy, zapas w dniu 31 września 23 r. stanowił około 20% całego wydobycia, czyli piąta część produkcji stanowiła właściwie nadprodukcja, z tego lwia część, bo aż 60%, przypada na antracyt.

Jeżeli przyjmujemy, iż kopalnie pracowały 280 dni w roku, to przeciętna wydajność na 1-go robotnika na dniówkę wypadnie około 245 kg, ztąd w przypuszczeniu, iż robotnik pracuje za darmo, a trzeba go tylko nakarmić i nieco przyodzianić, możemy zdać sobie sprawę z ceny węgla rosyjskiego.

Wskazane w tablicy wydobycie 8 795 000 tonn (549 707 000 p.) wobec 28 931 000 tonn węgla wydobytego w roku 1913,*) stanowi około 30% wydobycia przedwojennego.

*) Wacław Bóbr—Bogactwa kopalne Rosji—Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 10 (z r. 1924) i następne.

Przemysł złoty.
(w kilogramach)

Okręg	Rok handlo- wy 1921—22	Rok handlo- wy 1922—23
Ural	548 541	1 239 595
Syberja	3 815 594	7 498 145
Rzposp. kirgiska	52 570	269 312
Rzposp. Baszkirska	125 405	876 574
Razem:	4 542 110	9 883 626
	(100%)	(217%)

Przemysł naftowy rok 1922—23.

Okręgi	W tysiącach pudów						Roboty wiertnicze	
	Wydobycie brutto	własne potrzeby				Wydobycie netto	Otworów wiercono nowych lub po- głęb. starych	Przewier- cono sążni
		opał	straty	ogółem	%			
Baku	212 763,4	19 342,4	6 460,6	25 803,0	12,1	186 960,4	155	23 649
Grozny	91 705,1	12 300,0	2 517,0	14 817,0	11,2	76 888,1	38	7 872
Uralo-Embensi	8 124,0	558,4	16,3	547,7	7,1	7 549,3	2	242
Kabańsko-Czarnomorski	2 805,3	350,3	44,0	394,3	14,1	2 411,0	5	917
Fergański	1 280,3	252,9	140,2	393,1	30,7	887,2	—	—
Razem:	316 678,1	32 804,0	9 178,1	41 955,1	13,3	274 696,0	200	32 680

Porównując to wydobycie ropy (316 678 100 pudów = 50 669 000 tonn) z wydobyciem w roku 1913 (9 206 000 tonn**), widzimy, iż przemysł naftowy osiągnął 54% wydobycia przedwojennego. K-ski.

**) Przegląd Górniczo-Hutniczy, Nr 11 — Wacław Bóbr „Bogactwa kopalne Rosji“.

KRONIKA BIEŻĄCA.

Zgon. W dniu 19 grudnia r. 1924 po długiej chorobie w wieku lat 74 zmarł Franciszek Bartonec, radca górniczy, b. inspektor zakładów górniczych i hutniczych hr. A. Potockiego w Sierszy i b. członek Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie. Cześć jego pamięci!

„Ruch Prawniczy i Ekonomiczny“. Wyszedł z druku IV zeszyt za r. 1924 „Ruchu Prawniczego i Ekonomicznego“, organu Wydziału prawno-ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego. Na treść zeszytu składają się artykuły: „Waloryzacja zobowiązań“ przez prof. Brzeskiego, „Jeszcze kilka uwag o rozporządzeniu waloryzacyjnym“, „Nasza sytuacja skarbowa i gospodarcza“ przez Dr. J. Michalskiego, Przegląd piśmiennictwa polskiego i obcego, Przegląd prawodawstwa: prawo i proces karny, Miscellanea.

Wykonanie planu przewozu węgla w listopadzie r. 1924 go. Według danych Ministerjum Kolei Żelaznych w listopadzie r. 1924-go:

	Przewidywanie wagonów na dzień kalendarzowy	Wykonanie
Ogółem naładowano na własnych stacjach		9 481
Przyjęto ładownych z zagranicy dla Polski		2 089
Przewieziono tranzytem		1 337
	Razem	12 907

Przy przewidywaniu (normie) 13 392 wagonów na dzień kalendarzowy.

W liczbie powyższej zawiera się:

węgiel dąbrowski	1 400	1 194
„ krakowski	400	315
„ cieszyński	35	49
„ karwiński	10	5
„ górnosławski (przyjęcie z zagranicy)	1 400	1 187
„ z innych kopalń krajowych	5	1
węgiel ze składów	35	22
drzewo kopalniane i inne materiały	100	75
„ opałowe	400	441

Ministerjum Kolei Żelaznych postanowiło od d. 1-go stycznia r. 1925-go zmienić dotychczasowe traktowanie w statystyce i planach przewozu Dyrekcji Katowickiej, ponieważ dotychczas była ona przyrównana do zagranicy z zupełnym pominięciem jej własnego ładunku i przyjęcia od dróg niemieckich, natomiast transporty, idące z Górnego Śląska do pozostałych części Polski, zaliczane były do przyjęcia z zagranicy; obecnie, poczynając od dnia 1-go stycznia r. 1925-go postanowiono traktować jej

pracę narówni z pracą innych dyrekcji P. K. P., co powinno być brane pod uwagę przy porównywaniu przyszłych danych liczbowych z danymi za poprzednie miesiące i lata. N. S.

Plan przewozu węgla na styczeń r. 1925-go.

Na zebraniu w Ministerjum Kolei Żelaznych ustalono na styczeń r. 1925-go następującą pracę wagonów na dzień kalendarzowy:

pod ładunek węgla dąbrowskiego	1 400
„ „ „ krakowskiego	430
„ „ „ cieszyńskiego	35
„ „ „ karwińskiego	10
„ „ „ górnosławskiego	4 000
„ „ „ innych kopalń krajowych	5
„ „ „ ze składów	35
„ „ drzewa kopalniane i innych materiałów	100
„ „ drzewa opałowego i torfu	460

Przedstawiciel Rady Zjazdu poruszył na temże zebraniu następujące kwestje:

a) przywrócenie normalnych terminów ładunkowych dla węglarek, wskazane wobec kończącego się sezonu buraczanego oraz tej okoliczności, że jak z danych Ministerjum Kolei Żelaznych się okazuje, zaczyna się tworzyć rezerwa węglarek.

Przedstawiciele Ministerjum Kolei Żelaznych przychyliłi się do tego wniosku, wobec czego należy oczekiwać odwołania skróceń w najbliższym czasie.

b) powiększenia dla zagłębia Dąbrowskiego normy eksportu na Węgry przez Zwardón conajmniej do 50 wagonów na dobę.

Przedstawiciele Ministerjum Kolei Żelaznych wyjaśnili, że na odnodze Bielsk-Zwardón dotychczas ma miejsce tylko ruch dzienny, przy tem istnieje tak niepomyślny warunek, iż na jednym ze szlaków międzystacyjnych trzeba pociągi przeprowadzać częściami niewielkimi od 20 wagonów, wobec czego koniecznem było ograniczyć ruch przez tę odnogę do 150 wagonów, które podzielono w sposób następujący: dla Dyrekcji Krakowskiej 30 wagonów, dla Dyrekcji Warszawskiej 30 wagonów i dla Dyrekcji Katowickiej 90 wagonów. Ponieważ norma ta okazała się stanowczo za małą, Ministerjum Kolei Żelaznych wydało polecenie natychmiastowego zbadania, czy nie można przejść na tej odnodze na ruch nieprzerwany, możliwie wprowadzić go niezwłocznie i znacznie powiększyć powyższą normę. Wynik będzie wiadomy w dniach najbliższych.

c) konieczność ostatecznego uregulowania eksportu do Austrii przez Sosnowiec.

Według wyjaśnienia przewodniczącego na zebraniu kwestja, czy można nadawać transporty na ograniczony kierunek ponad ustaloną dla niego normę, i czy

do tego warunku stosuje się również postanowienie ust. 5 art. 67 przepisów przewozowych, na wspomnianem posiedzeniu rozstrzygnięta nie została. Aby nie paraliżować ruchu za granicę do chwili rozstrzygnięcia sprawy powyższej, Dyrektor Departamentu Eksploatacyjnego oświadczył, że podwyższona zostanie obowiązująca dotychczas norma 150 wagonów do 180—200 dziennie przez Sosnowiec — Oświęcim.

N. S.

Techniczne udoskonalanie warunków pracy a wydajność pracy górników*). Z powodu często stawianych zarzutów zarządom kopalń, że nie starają się o techniczne ulepszanie warunków pracy robotników, które bezwzględnie znacznie wpłynąć musiałyby na zwiększoną wydajność ich pracy, asesor górniczy J. Cloos zrobił następujące charakterystyczne zestawienie wydajności pracy górnika przed wojną i w chwili obecnej na kopalniach Towarzystwa Górniczego Helena i Amalja w Essen.

Na wymienionych kopalniach od roku 1919-go zwrócono szczególną uwagę na zastosowanie do pracy robotnika nowoczesnych mechanicznych narzędzi pracy, celem wyrównania tych strat produkcji, jakie pociągnął za sobą skrócony czas pracy.

W roku 1919-ym na kopalni Helena pracowało 17 wiertarek — w roku bieżącym pracuje ich 70; na kopalni Amalja liczba wiertarek w roku 1919-ym wynosiła 18 sztuk — w roku bieżącym wynosi 62.

Młotków pneumatycznych pracowało na Helenie w r. 1919-ym — 6 sztuk, obecnie pracuje 43, na Amalji pracowało w r. 1919-ym — 8 sztuk, obecnie pracuje 12 sztuk.

Ponadto zastosowano w wysokim stopniu ryny ruchome; (motorów do poruszania rynien pracowało na Helenie w r. 1919-ym — 2 sztuki, w r. 1924 pracuje 31, na kop. Amalja przed wojną wcale ich nie było, obecnie pracuje 10 sztuk).

Niezależnie od udoskonań technicznych zrobiono na tych kopalniach odpowiedni dobór ludzi zdrowych i silnych do pracy.

Jakiż jest obecny wynik tych nowych inwestycji i doboru siły ludzkiej? — Na kop. Amalja przed wojną górnik wraz z ładowaczem w pokładzie wysokości 0,70 m produkował 9 wozów węgla objętości 0,57 tonn, potrzebował na to wywiercić ręcznie 5 dziur długości 1,4 m każda, co kosztowało go 140 minut czasu. Wiertarką wykonywa on tę pracę obecnie w 3½ minuty. Jeżeli wziąć pod uwagę skrócony czas pracy z 8½ godzin na 8 godzin, górnik zyskuje na pracy mechanicznej wiertarki 1¾ godzin. Pomimo tego wydajność górnika przed wojną przy ręcznym wierceniu z 2,6 t spadała przy maszynowym na 2,1 t. Na uwagę zasługuje również porównanie wydajności pracy górnika z ilością zastosowanej ogólnie siły mechanicznej na dole.

	Kopalnia Helena		Kopalnia Amalja	
	r. 1913	r. 1924	r. 1913	r. 1924
Liczba koni parowych przy pracy	26	399	5	172
Wydajność pracy górnika w tonnach	2,492	2,122	2,702	2,134

P. Cloos wnioskuje, że wogóle robotnik nie wyzyskuje należycie przydanej mu do pomocy siły mechanicznej i zadawała się jedynie tą wydajnością swej pracy, która konieczna jest dla pokrycia ugodowej wydajności zasadniczej.

Zaznacza p. Cloos, że wskazaniem byłoby zrobienie podobnych zestawień i na kopalniach innych.

St. Z.

Wyjednanie nadania górniczego na galman.

Zgodnie z artykułem 25 instrukcji o zastosowaniu art. 454—540 ustawy górniczej (Zb. praw. ces. ros. t. VII, wydanie r. 1912), Okręgowy urząd górniczy Dąbrowski ogłosił w Nr. 291-ym „Monitora Polskiego“ z dnia 19-go grudnia r. 1924-go, że na zasadzie odkrycia galmanu, dokonanego w dniu 4/17 listopada r. 1900-go przez mieszkańca wsi Zagórze, pow.

Będzińskiego, Józefa Wrzoska, na gruncie spadkobierców po s. p. Piotrze Biegańskim, położonym we wsi i gminie Łosień, pow. Będzińskiego i sprawzonego w dniu 17-ym stycznia r. 1901-go, podejmują się starania przez spadkobiercę po s. p. Józefie Wrzosku, Stanisława Wrzoska o uzyskanie nadania górniczego dla wydobywania galmanu pod nazwą „Pelagja“, ogólnej przestrzeni 1138020 m², położonej na gruntach włościan wsi Łosień i Strzemieszycze Małe i leśnictwa rządowego pow. Będzińskiego, woj. Kieleckiego. Wyjednywana przestrzeń graniczy: na północ projektowane nadanie górnicze Łosień III i I, na wschód gruntu włościan wsi Łosień, na południe gruntu włościan wsi Strzemieszycze-Małe i las rządowy, a na zachód las rządowy i projektowane nadanie Łosień III.

Światowe ceny węgla**). Rozwój cen węgla w najważniejszych krajach przedstawiał się w sposób następujący:

	Niemcy mrk. zł.	Anglja sh. d.	Francja frs.	Belgia frs.	Stany Zjedn. dol.
	z a 1 t o n n e				
1913	13,80	9,1	16,55	13,—	0,80
styczeń 1914	18,80	21,2	82,—	100,—	1,75
marzec 1924	18,60	23,6	79,—	100,—	1,50
październik 1924	15,—	21,22	84,20	100,—	1,55
grudzień 1924	15,—	21,6	84,—	102,—	1,50

*) Deutsche Bergwerkszeitung, dn. 19/XII-1924 r. (Nr. 298).

**) Tägliche Montan-Berichte, r. 1924, Nr. 2.

STATYSTYKA.

PRZEMYSŁ WĘGLOWY

w listopadzie r. 1924-go.

Węgiel kamienny.

Zagłębie Dąbrowskie.

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—), niż w r. 1923			
		Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30-go listopada	
		T o n n y				% /o		Tonny	% /o
Jerzy . . .	Tow. Sosnowieckie	32 711	359 579	35 643	307 260	+ 2 932	+ 9	— 52 319	— 14
Modrzejów .	" "	9 963	108 740	14 163	114 871	+ 4 200	+ 42	+ 6 131	+ 6
Władysław .	" "	19 508	248 348	18 057	179 482	— 1 451	7	— 68 866	— 28
Jadwiga I .	" "	559	6 063	730	3 079	+ 171	+ 30	— 2 984	— 49
Ignacy . . .	" "	21 422	230 706	24 051	205 220	+ 2 629	+ 12	— 25 477	— 11
Wiktor . . .	" "	41 078	456 301	41 282	371 703	+ 204	+ 0	— 84 598	— 18
Saturn . . .	" Saturn	51 799	582 662	51 966	510 456	+ 167	+ 0	— 72 206	— 12
Jowisz . . .	" "	36 682	363 121	49 753	401 609	+13 071	+ 36	+ 38 488	+ 10
Mars	" "	4 728	46 759	5 184	41 783	+ 456	+ 10	— 4 976	— 11
Kazimierz .	" Warszawskie	28 220	310 949	21 550	306 817	— 6 670	— 24	— 4 132	— 1
Juljusz . . .	" "	36 582	350 300	46 700	357 840	+10 118	+ 28	+ 7 540	+ 2
Jakób	" "	2 421	26 478	2 480	11 431	+ 59	+ 2	— 15 047	— 57
Henryk . . .	" "	34	847	—	85	— 34	— 100	— 758	— 89
Hr. Renard .	" Hrabia Renard	62 959	699 693	68 481	670 496	+ 5 522	+ 9	— 29 197	— 4
Paryż . . .	" Francusko-Włoskie	73 960	711 494	64 271	591 140	— 9 689	— 13	— 120 354	— 17
Koszelew .	" " " "								
Czeladź . . .	" Czeladzkie	62 754	631 880	62 882	520 363	+ 128	+ 0	— 111 517	— 18
Grodziec II	" Grodzieckie	34 215	355 009	42 267	417 319	+ 8 052	+ 23	+ 62 310	+ 17
Flora	" Flora	25 488	270 120	31 634	238 716	+ 6 146	+ 24	— 31 404	— 12
Reden	" Francusko-Rosyjskie	6 968	243 303	24 972	229 709	+18 004	+ 258	— 13 594	— 5
Nadreden . .	" " " "	5 688	32 491	—	21 951	— 5 688	— 100	— 10 540	— 32
Antoni . . .	" Łagisza	8 580	89 017	11 064	73 932	+ 2 484	+ 29	— 15 085	— 17
Grodziec I .	Dzierż. Tow. Solvay	10 007	97 784	10 313	107 047	+ 306	+ 3	+ 9 263	+ 9
Orion	" M. Mejtis	6 362	62 144	4 974	43 686	— 1 388	— 22	— 18 458	— 30
Stanisław . .	" Sp. z ogr. odp. w Dąbrowie	4 601	47 731	2 783	23 894	— 1 818	— 39	— 23 837	— 50
Helena . . .	" J. Treпка i S-ka	1 581	20 399	—	18 333	— 1 581	— 100	— 2 066	— 10
Wańczyków	" Jaworski i Ska	5 875	52 712	2 312	18 587	— 3 563	— 61	— 34 125	— 65
Lilit	" Konopka i Grodecki i S-ka	3 727	48 574	—	9 807	— 3 727	— 100	— 38 767	— 80
Józef II . . .	" Knothe i Przedpeński	—	12 568	—	—	—	—	— 12 568	— 100
Irena	" " " "	6 384	63 345	—	12 584	— 6 384	— 100	— 50 761	— 80
Staszyc . . .	" " " "	2 214	25 133	—	5 698	— 2 214	— 100	— 19 435	— 77
Wojciech . .	" " " "	2 067	14 965	—	4 607	— 2 067	— 100	— 10 358	— 69
Mikołaj . . .	" M. Pachonński i S-ka	321	2 352	—	1 449	— 321	— 100	— 903	— 38
Lech	" Kopalnia węgla Lech	3 507	36 433	—	5 957	— 3 507	— 100	— 30 476	— 84
Hieronim . .	" J. Winnicki	864	9 815	—	3 894	— 864	— 100	— 5 921	— 60

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—), niż w r. 1923			
		Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30-go listopada	
		T o n n y				‰		Tonny	‰
Halina . . .	Dzierż. Modzelewski i Filipczyński	5 774	52 100	3 378	35 303	— 2 396	— 41	—16 797	— 32
Józef I . . .	„ Tow. przemysł.-górn. S. A.	2 617	35 412	1 104	13 598	— 1 513	— 58	—21 814	— 62
Porąbka . . .	„ Sp. z ogr. odp. w Sosnowcu	361	7 446	693	3 461	+ 332	+ 92	+ 3 985	+ 53
Karol . . .	„ Rechnie	3 525	46 174	3 689	31 484	+ 164	+ 5	+14 690	+ 32
Alwina I . . .	„ St. Krodkiwski	3 066	36 481	1 751	24 577	— 1 315	— 43	—11 904	— 33
Alwina II . . .	„ Jakób Czapelski	119	14 370	220	1 252	+ 101	+ 85	+13 118	+ 91
Barbara . . .	„ Zwoliński i J. Szpak . . .	—	6 617	—	—	—	—	— 6 617	— 100
Adela . . .	„ Łaznowski i S-ka	122	2 601	—	344	— 122	— 100	— 2 257	— 87
Maciej . . .	„ Sp. z ogr. odp. w Dąbrowie	241	5 755	—	1 133	— 241	— 100	— 4 622	— 80
Zdzisław . . .	„ Zdzisław Krudzielski . . .	—	2 428	—	—	—	—	— 2 428	— 100
Koźłataj . . .	„ T. Chylicki	686	7 028	—	1 410	— 686	— 100	— 5 618	— 80
Tadeusz . . .	„ Jan Trepka	210	210	—	145	210	100	+ 65	+ 31
Telmut . . .	„ Marja Sobańska	14	2 284	—	621	— 14	— 100	— 1 663	— 73
Leszek . . .	„ A. Ostrowski	—	1 476	—	—	—	—	— 1 476	— 100
Katarzyna . . .	„ J. Kasprzyk i S-ka	955	9 852	—	1 997	— 955	— 100	— 7 855	— 80
Batory . . .	„ Sp. z ogr. odp. w Dąbrowie	1 461	13 544	—	2 111	— 1 461	— 100	—11 433	— 84
Franciszek . . .	„ Spółka z ogr. odp. w Zawierciu	—	5 578	—	358	—	—	— 5 220	— 93
Jawor . . .	„ Z. Stechman	483	4 174	418	3 056	— 65	— 13	— 1 118	— 27
Krzyszyna . . .	„ Józef Wiedera	356	1 322	—	955	— 356	— 100	— 367	— 28
Ksawery . . .	„ Władysław Dydyński	121	2 206	70	784	— 51	— 42	— 1 422	— 64
Józefa . . .	„ J. Rządowska	186	630	—	528	— 186	— 100	— 102	— 16
Uran . . .	„ B. Meyer i S-ka	174	292	—	23	— 174	— 100	— 269	— 92
Maksymilian . . .	„ Sp. z ogr. odp. w Dąbrowie	—	—	547	1 946	+ 547	+ 0	+ 1 946	+ 0
Wanda . . .	„ Rydzewski i Chądzyński . . .	—	—	195	365	+ 195	+ 0	+ 365	+ 0
Michał . . .	„ Michał Pachowski	—	—	660	660	+ 660	+ 0	+ 660	+ 0
Razem . . .		634 300	6875 795	650 237	5956 925	+ 15 937	+ 2	+18 870	+ 13

Podług gatunków wydobyte węgla kamiennego w większych kopalniach w zagłębiu Dąbrow-
kiem w listopadzie wynosiło:

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30 listopada r. 1924-go	
	T o n n y	‰	T o n n y	‰
Gruby	145 460	23,18	1 422 458	25,03
kostka I	126 910	20,24	1 054 752	18,56
kostka II	49 441	7,88	420 651	7,40
orzech I	66 070	10,54	613 579	10,80
orzech II	47 054	7,51	444 218	7,82
orzech III	16 614	2,66	179 090	3,15
pospółka I	31 500	5,02	335 359	5,90
pospółka II	—	—	13 351	0,24
pospółka III	115	0,02	146	0,00
grysik	10 785	1,72	— 66 372	1,17
miął z grysiem	88 461	14,10	738 106	12,99
miął bez grysiem	41 801	6,62	383 027	6,74
niesortowany	3 232	0,51	11 209	0,20
Razem . . .	627 443	100,00	5 682 318	100,00

Podług gatunków wydobyte węgiel kamienny we wszystkich kopalniach w zagłębiu Dąbrowskim w listopadzie wynosiło:

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30-go listopada r. 1924	
	T o n n y	%	T o n n y	%
gruby	150 326	23,12	1 482 092	24,88
kostka I	133 021	20,46	1 103 756	18,53
kostka II	50 935	7,84	436 695	7,33
orzech I	68 580	10,51	644 504	10,82
orzech II	48 345	7,44	458 659	7,70
orzech III	17 453	2,69	185 978	3,12
pospółka I	33 822	5,20	369 704	6,21
pospółka II	—	—	14 342	0,24
pospółka III	115	0,02	1 514	0,02
grysiak	10 785	1,66	66 634	1,12
miał z grysiakiem	91 690	14,11	772 926	12,98
miał bez grysiaku	41 899	6,44	397 935	6,68
niesortowany	3 266	0,51	22 186	0,37
Razem	650 237	100,00	5 956 925	100,00

W dniu 1-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla kamiennego na kopalniach wynosiła . . . . . 392 805 tonn
W przeciągu listopada r. 1924-go złożono na zapas węgla kamiennego . . . . . 44 970 "
" " " wzięto z zapasu " " . . . . . 38 078 "
W końcu listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla kamiennego na kopalniach wynosiła . . . . . 399 698 tonn
Wysypano na zwal kamienia, łupku i węgla nieużytecznego 30 455 tonn.
Przypada na jedną tonnę węgla wydobytego 0,05 tonn kamienia.

Węgiel kamienny.

Zagłębie Krakowskie.

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—), niż w r. 1923			
		Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30-go listopada	
		T o n n y		T o n n y		%	Tonny	%	
Kościuszko	Jaworznickie gwarectwo węglowe . .	21 094	259 265	22 859	199 324	+ 1 765	+ 8	— 59 941	— 23
Piłsudski .		36 469	457 217	49 146	376 381	+ 12 677	+ 35	— 80 836	— 18
Jan Kanty		9 305	97 756	12 731	108 618	+ 3 426	+ 37	+ 10 862	+ 11
Szczotki .		984	5 342	585	9 024	— 399	— 40	+ 3 682	+ 69
Leopold .	Jaworznickie gwarectwo węglowe . .	1 049	7 162	531	9 507	— 518	— 49	+ 2 345	+ 33
Artur . .	Galicyjskie zakłady górnicze w Sierszy	24 983	275 294	27 032	230 801	+ 2 049	+ 8	— 44 493	— 16
Krystyna .		7 411	62 850	9 054	84 717	+ 1 643	+ 22	+ 21 867	+ 35
Mieszko .	Henryk Prywer	13	1 684	—	115	— 13	— 100	— 1 569	— 93
Wanda . .	Dzierż. F. Stempel	—	21 508	—	—	—	—	— 21 508	— 100
Andrzej .	Gwarectwo węglowe Brzeszcze . . .	23 167	284 004	27 304	263 204	+ 4 137	+ 18	— 20 800	— 7
Jawiszowice	" " " "	229	1 754	—	554	— 229	— 100	— 1 200	— 68
Sobieski .	Tow. górnicze i przemysł. w Borach .	11 632	145 204	17 207	137 228	+ 5 575	+ 48	— 7 976	— 5
Janina . .	" Galicyjskie w Libiążu	17 366	201 296	16 974	168 224	— 392	— 2	— 33 072	— 16
Kmita . .	Józef Hromek	1 159	21 058	—	6 187	— 1 159	— 100	— 14 871	— 71
Spytkowice	Dyrekcja krajowych kopalń węgla . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Tenczynek	Spółka z ogr. odp. w Krakowie . . .	441	3 842	485	4 442	+ 44	+ 10	+ 600	+ 16
Niedzieliska	Małopolskie przeds. gór. przem. Kraków	721	8 446	619	3 146	— 102	— 14	— 5 300	— 63
Zbyszek .	Spółka Akcyjna „Osada górniczo-przemysłowa Trzebinia”	2 238	27 783	5 093	26 245	+ 2 855	+ 127	— 1 538	— 5
Razem . .		158 261	1 881 465	189 620	1 627 717	+ 31 359	+ 20	— 253 748	— 13

Podług gatunków wydobyte węgiel kamienny wynosiło :

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30-go listopada r. 1924	
	T o n n y	‰	T o n n y	‰
gruby	37 396	19,72	364 687	22,40
kostka I	24 902	13,14	164 366	10,10
kostka II	26 534	13,99	233 931	14,37
orzech I	30 542	16,11	260 287	15,99
orzech II	21 030	11,10	181 399	11,14
orzech III	—	—	5 735	0,36
pospółka I	4 902	2,58	41 084	2,52
pospółka II	—	—	294	0,02
pospółka III	—	—	—	—
grysik	—	—	2 298	0,14
miał z grysiem	1 886	0,99	19 790	1,22
miał bez grysiem	36 485	19,24	323 951	19,90
niesortowany	5 943	3,13	29 895	1,84
Razem	189 620	100,00	1 627 717	100,00

W dniu 1-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla kamiennego na kopalniach wynosiła . . . . . 69 220 tonn

W przeciągu listopada roku 1924-go złożono na zapas węgla kamiennego . . . . . 11 057 „
 „ „ „ „ wzięto z zapasu „ „ . . . . . 2 021 „

W dniu 30-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla kamiennego na kopalniach wynosiła . . . . . 78 256 tonn

Wysypało na zwal kamienia, łupku i węgla nieużytecznego 23 954 tonn.

Przypada na jedną tonnę węgla wydobytego 0,13 tonn kamienia.

Węgiel brunatny.

Zagłębie Dąbrowskie.

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—), niż w r. 1923			
		Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30-go listopada	
		T o n n y				‰	‰	Tonny	‰
Zygmunt Jan Karol	T-wo Poręba	4 052	34 028	2 131	28 408	— 1 921	— 47	— 5 620	— 16
Ludwika	J. Mejer i S-ka	1 193	18 984	—	1 187	— 1 193	— 100	— 17 797	— 94
Kamilla	J. Jaworski i S-ka	848	12 901	—	3 137	— 848	— 100	— 9 764	— 76
Teodor	B-cia Holenderscy i S-ka	1 565	11 199	128	5 082	— 1 437	— 92	— 6 117	— 55
Gustaw	T-wo Sosn. fabr. rur i żel.	1 853	20 557	2 787	16 222	+ 934	+ 50	— 4 335	— 21
Wysoka	„ Wysoka	452	5 129	—	—	— 452	— 100	— 5 129	— 100
Łośnice	Wesołowski i S-ka	—	3 937	642	5 156	+ 642	+ 0	+ 1 219	+ 31
Paulina	M. Weitzen	609	8 682	—	2 130	— 609	— 100	— 6 552	— 75
Łazy	F. Orman i S-ka	155	2 884	—	—	— 155	— 100	— 2 884	— 100
Adela	W. Modzelewski	1 468	16 344	—	391	— 1 468	— 100	— 15 953	— 98
Helena	Jan Zawadzki	465	3 910	—	77	— 465	— 100	— 3 833	— 98
Feliska	F. Orman i S-ka	330	890	330	3 431	—	—	+ 2 541	+ 285
Razem		12 990	139 445	6 018	65 221	— 6 972	— 54	— 74 224	— 53

W dniu 1-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego na kopalniach wynosiła . . . . . 774 tonn

W przeciągu listopada r. 1924-go złożono na zapas węgla brunatnego . . . . . 160 „
 „ „ „ „ wzięto z zapasu „ „ . . . . . 6 „

W końcu listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego na kopalniach wynosiła . . . . . 928 tonn

Podług gatunków wydobyte węgiel brunatny wynosiło :

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30-go listopada r. 1924	
	T o n n y	%	T o n n y	%
Gruby	—	—	—	—
kostka I	—	—	1 230	1,88
kostka II	181	3,01	1 143	1,76
orzech I	—	—	395	0,60
orzech II	—	—	58	0,09
orzech III	—	—	—	—
pospółka	3 753	62,36	22 101	33,89
miął	—	—	—	—
niesortowany	2 084	34,63	40 294	61,78
Razem	6 018	100,00	65 221	100,00

Wysypano na zwal kamienia, łupku i węgla nieużytecznego 450 tonn.

Przypada na jedną tonnę węgla wydobytego 0,07 tonn kamienia.

Węgiel brunatny.

Okrąg Stanisławowski.

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923.			
		Listopad	Od począt-ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt-ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
		T o n n y				%	Tonny	%	
Alfred i Edward . .	Spółka „Rudy żelazne” we Lwowie .	—	36	—	—	—	—	36	100
Roman II . .		—	1 138	581	2 052	+ 581	+ 0	+ 914	+ 80
Zygmunt—Leopold . .		—	2 422	35	1 619	+ 35	+ 0	— 803	— 33
	Towarzystwo górnicze Dżurów . .	—	—	—	—	—	—	—	—
	Razem	—	3 596	616	3 671	+ 616	+ 0	+ 75	+ 2

Podług gatunków wydobyte węgiel brunatny wynosiło :

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30-go listopada r. 1924	
	T o n n y	%	T o n n y	%
Gruby	—	—	—	—
kostka I	—	—	—	—
kostka II	—	—	—	—
orzech I	—	—	—	—
orzech II	—	—	—	—
orzech III	—	—	—	—
pospółka	616	100,00	3 671	100,00
miął	—	—	—	—
niesortowany	—	—	—	—
Razem	616	100,00	3 671	100,00

Wysypano na zwal kamienia, łupku i węgla nieużytecznego — tonn.

Przypada na jedną tonnę węgla wydobytego — tonn kamienia.

W dniu 1-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego na kopalniach wynosiła . . . . . 20 tonn.

W przeciągu listopada roku 1924-go złożono na zapas węgla brunatnego . . . . . 25 „

„ „ „ „ wzięto z zapasu „ „ . . . . . — „

W dniu 30-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego na kopalniach wynosiła . . . . . 45 tonn.

Węgiel brunatny.

Była dzielnica Pruska.

Nazwa kopalni	Właściciel lub dzierżawca	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 wydobyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923.			
		Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku ro- ku do 30 listopada	
		T o n n y				%		Tonny	%
Sieraków	Towarzystwo akcyjne Sierakowskie	2 223	15 862	758	9 869	— 1 465	— 66	— 5 993	— 38
Montanja	Wilhelm Krüger	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem		2 223	15 862	758	9 869	— 1 465	— 66	— 5 993	— 38

Podług gatunków wydobyte węgla brunatnego wynosiło:

Gatunki węgla	Listopad r. 1924-go		Od początku roku do 30-go listopada r. 1924	
	T o n n y	%	T o n n y	%
Gruby	—	—	—	—
kostka I	—	—	—	—
kostka II	—	—	—	—
orzech I	—	—	—	—
orzech II	—	—	—	—
orzech III	—	—	—	—
pospółka	—	—	—	—
miał	—	—	—	—
niesortowany	758	100,00	9 869	100,00
Razem	758	100,00	9 869	100,00

Wysypało na zwał kamienia, łupku i węgla nieużytecznego — tonn.

Przypada na jedną tonnę węgla wydobytego — tonn kamienia.

W dniu 1-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego

na kopalniach wynosiła . . . . . 157 tonn.

W przeciągu listopada r. 1924-go złożono na zapas węgla brunatnego . . . . . 81 „

„ „ „ wzięto z zapasu „ „ . . . . . — „

W dniu 30-ym listopada roku 1924-go pozostałość wydobytego węgla brunatnego

na kopalniach wynosiła . . . . . 238 tonn.

Ogólne wydobyte węgla w Polsce w listopadzie r. 1924-go wynosiło:

Miesiąc	WĘGIEL KAMIENNY			WĘGIEL BRUNATNY				Wogóle
	Zagłębie Dąbrowskie	Zagłębie Krakowskie	Razem	Zagłębie Dąbrowskie	Okrąg Stani- sławowski	Była dzielnica pruska	Razem	
	T O N			N Y				
Listopad	650 237	189 620	839 857	6 018	616	758	7 392	847 249
Od początku roku do 30 listopada	5 956 925	1 627 717	7 584 642	65 221	3 671	9 869	78 761	7 663 403

Rozchód węgla kamiennego w zagłębiu Dąbrowskiem w listopadzie r. 1924-go był następujący:

a) Wysyłka węgla.

R o d z a j w y s y ł k i	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysłano kolejami żelaznemi	141 307	133 723	48 989	53 757	42 536	23 265	34 699	65 746	420	544 442
Wysłano drogą wodną	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	141 307	133 723	48 989	53 757	42 536	23 265	34 699	65 746	420	544 442
% rozchodu	96,43	95,24	91,15	75,46	89,48	91,62	92,92	54,45	100,00	84,64

b) Sprzedaż węgla na kopalniach.

R o d z a j s p r z e d a ż y	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wydano w sprzedaży drobnej	2 815	2 969	1 383	2 449	781	1 097	200	5 283	—	16 977
Odstawiono wózkami, furmankami do zakładów własnych	11	403	1 198	2 252	2 784	979	242	2 882	—	10 751
Razem . .	2 826	3 372	2 581	4 701	3 565	2 076	442	8 165	—	27 728
% rozchodu	1,92	2,40	4,80	6,60	7,50	8,17	1,18	6,76	—	4,31

c) Zużycie własne węgla.

R o d z a j z u ż y c i a	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Cele techniczne kopalni (kotły par., kuźnia i t. p.)	675	1 563	738	321	151	41	2 193	46 592	—	52 274
Ogrzewanie zabudowań kopalnianych	80	85	143	92	18	12	4	—	—	434
Deputat dla wszystkich zatrudnionych na kopalni	1 650	1 656	1 291	12 369	1 266	—	4	230	—	18 466
Razem	2 405	3 304	2 172	12 782	1 435	53	2 201	46 822	—	71 174
% rozchodu	1,64	2,35	4,04	17,94	3,02	0,21	5,89	38,78	—	11,06

d) Rozchód ogólny.

R o d z a j r o z c h o d u	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysyłka	141 307	133 723	48 989	53 757	42 536	23 265	34 699	65 746	420	544 442
Sprzedaż na kopalniach	2 826	3 372	2 581	4 701	3 565	2 076	442	8 165	—	27 728
Zużycie własne	2 405	3 304	2 172	12 782	1 435	53	2 201	46 822	—	71 174
Razem . .	146 538	140 399	53 742	71 240	47 536	25 394	37 342	120 733	420	643 344

Rozchód węgla kamiennego w zagłębiu Krakowskim w listopadzie r. 1924-go był następujący:

a) Wysyłka węgla.

R o d z a j w y s y ł k i	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysłano kolejami żelaznymi	34 745	23 986	24 013	24 063	15 135	—	4 076	12 083	4 368	142 469
Wysłano drogą wodną	241	—	—	—	239	—	—	—	—	480
Razem	34 986	23 986	24 013	24 063	15 374	—	4 076	12 083	4 368	142 949
% rozchodu	94,09	95,31	89,94	79,40	86,49	—	87,07	36,56	76,31	79,16

b) Sprzedaż węgla na kopalniach.

R o d z a j s p r z e d a ż y	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wydano w sprzedaży drobnej	1 388	858	1 776	872	164	—	6	4 282	1 003	10 349
Odstawiono wózkami, furmankami do zakładów własnych	—	—	17	62	28	—	11	—	15	133
Razem . .	1 388	858	1 793	934	192	—	17	4 282	1 018	10 482
% rozchodu	3,73	3,41	6,71	3,08	1,08	—	0,36	12,96	17,78	5,80

c) Zużycie własne węgla.

R o d z a j z u ż y c i a	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Cele techniczne kopalni (kotły par., kuźnia i t. p.)	66	—	287	388	2 171	—	588	16 684	178	20 362
Ogrzewanie zabudowań kopalnianych	—	—	14	137	1	—	—	—	—	152
Deputat dla wszystkich zatrudnionych na kopalni	743	322	592	4 785	37	—	—	—	160	6 639
Razem . .	809	322	893	5 310	2 209	—	588	16 684	338	27 153
% rozchodu	2,17	1,28	3,34	17,52	12,43	—	12,56	50,48	5,90	15,04

d) Rozchód ogólny.

R o d z a j r o z c h o d u	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysyłka	34 986	23 986	24 013	24 063	15 374	—	4 076	12 083	4 368	142 949
Sprzedaż na kopalniach	1 388	858	1 793	934	192	—	17	4 282	1 018	10 482
Zużycie własne	809	322	893	5 310	2 209	—	588	16 684	338	27 153
Razem . .	37 183	25 166	26 699	30 307	17 775	—	4 681	33 049	5 724	180 584

Rozchód węgla brunatnego w zagłębiu Dąbrowskiem w listopadzie r. 1924-go był następujący:

a) Wysyłka węgla.

R o d z a j w y s y ł k i	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysłano kolejami żelaznemi	—	—	—	—	—	—	56	—	58	114
Wysłano drogą wodną	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	—	—	—	—	—	—	56	—	58	114
% rozchodu	—	—	—	—	—	—	1,55	—	2,78	1,94

b) Sprzedaż węgla na kopalniach.

R o d z a j s p r z e d a ż y	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wydano w sprzedaży drobnej	—	—	107	—	—	—	788	—	818	1 718
Odstawiono wózkami, furmankami do zakładów własnych	—	—	—	—	—	—	2 576	—	878	3 454
Razem . .	—	—	107	—	—	—	3 364	—	1 696	5 167
% rozchodu	—	—	59,12	—	—	—	93,47	—	81,38	88,11

c) Zużycie własne węgla.

R o d z a j z u ż y c i a	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Cele techniczne kopalni (kotły par., kuźnia i t. p.)	—	—	—	—	—	—	125	—	248	373
Ogrzewanie zabudowań kopalnianych	—	—	—	—	—	—	2	—	3	5
Deputat dla wszystkich zatrudnionych na kopalni	—	—	74	—	—	—	52	—	79	205
Razem . .	—	—	74	—	—	—	179	—	330	583
% rozchodu	—	—	40,88	—	—	—	4,97	—	15,83	9,94

d) Rozchód ogólny.

Rodzaj rozchodu	G a t u n k i w ę g l a									
	Gruby	Kostka		O r z e c h			Po- spółka	Miał	Niesorto- wany	Razem
		I	II	I	II	III				
T o n n y										
Wysyłka	—	—	—	—	—	—	56	—	58	114
Sprzedaż na kopalniach	—	—	107	—	—	—	3 364	—	1 696	5 167
Zużycie własne	—	—	74	—	—	—	179	—	330	583
Razem . .	—	—	181	—	—	—	3 599	—	2 084	5 684

Wywóz za granicę węgla kamiennego z zagłębia Dąbrowskiego i Krakowskiego w miesiącu listopadzie r. 1924-go (w tonnach).

D o k r a j ó w	Zagłębie Dąbrowskie	% ogólnej wysyłki zagranicę	Zagłębie Krakowskie	% ogólnej wysyłki zagranicę
Do Austrii	27 532	62,84	1 611	52,54
„ Czechosłowacji	6 175	14,09	—	—
„ Węgier	9 170	20,94	1 425	46,48
„ Gdańska	150	0,34	—	—
„ Rumunji	785	1,79	30	0,98
Ogółem	43 812	100,00	3 066	100,00

Wydobycie węgla w miesiącu listopadzie w latach ubiegłych w porównaniu z wydobyciem za miesiąc listopad r. 1924-go wynosiło:

Zagłębie Dąbrowskie.

Rok	W ę g i e l k a m i e n n y						W ę g i e l b r u n a t n y					
	Wydobycie			Wydobyto więcej (+) albo mniej (—)			Wydobycie			Wydobyto więcej (+) albo mniej (—)		
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad r. 1924 w porównaniu z latami poprzednimi	Od początku roku do 30-go listopada			Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad r. 1924 w porównaniu z latami poprzednimi	Od początku roku do 30-go listopada		
	T o n n y			T o n n y	%	%	T o n n y			T o n n y	%	%
1914	54 146	4 500 712	+ 596 091	+1101	+ 1 456 213	+ 32	1 437	98 720	+ 4 581	+319	— 33 499	— 34
1915	364 620	2 426 192	+ 285 617	+ 78	+ 3 530 733	+ 145	5 901	57 108	+ 117	+ 2	+ 8 113	+ 14
1916	437 891	4 818 592	+ 212 346	+ 48	+ 1 138 333	+ 24	7 172	74 939	— 1 154	— 16	— 9 718	— 13
1917	455 821	4 536 648	+ 194 416	+ 43	+ 1 420 277	+ 31	15 740	143 595	— 9 722	— 62	— 78 374	— 54
1918	249 650	4 283 598	+ 400 587	+ 154	+ 1 673 327	+ 39	14 644	169 751	— 8 626	— 59	— 104 530	— 61
1919	452 029	4 191 938	+ 198 208	+ 44	+ 1 764 987	+ 42	20 003	187 874	— 13 985	— 70	— 122 653	— 65
1920	433 093	4 484 866	+ 217 144	+ 50	+ 1 472 059	+ 33	23 108	217 697	— 17 090	— 74	— 152 476	— 70
1921	542 332	5 213 254	+ 107 905	+ 20	+ 743 671	+ 14	20 417	210 312	— 14 399	— 70	— 145 091	— 69
1922	493 683	6 475 196	+ 156 554	+ 32	— 518 271	— 8	18 049	168 543	— 12 031	— 67	— 103 322	— 61
1923	634 286	6 875 781	+ 15 951	+ 2	— 918 856	— 13	12 990	139 445	— 6 972	— 54	— 74 224	— 53

Zagłębie Krakowskie*)

Rok	W ę g i e l k a m i e n n y					
	Wydobycie			Wydobyto więcej (+) albo mniej (—)		
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad r. 1924 w porównaniu z latami poprzednimi	Od początku roku do 30-go listopada		
	T o n n y			T o n n y	%	%
1920	114 533	1 255 571	+ 75 087	+ 65	+372 146	+ 30
1921	154 096	1 517 072	+ 35 524	+ 23	+110 645	+ 7
1922	143 717	1 816 635	+ 45 903	+ 32	—188 918	— 10
1923	158 261	1 881 465	+ 31 359	+ 20	—253 748	— 13

*) Od r. 1914-go do r. 1919-go włącznie brak danych.

PRZEMYSŁ CYNKOWY

w zagłębiach Dąbrowskiem i Krakowskiem w listopadzie r. 1924-go
(w tonnach).

Wydobycie galmanu.

Nazwa kopalni	Galman brylasty		Galman do płókania			
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	niesortowany	z błyszczem ołowiu	Razem	Od początku roku do 30-go listopada
			L i s t o p a d			
Bolesław	307	4 566	1 593	864	2 457	23 477
Ulisses	324	3 611	—	—	—	4 884
Razem .	631	8 176	1 593	864	2 457	28 361

Wydobycie blendy, pirytu i rudy żelaznej.

Nazwa kopalni	Blenda brylasta		Do płókania		Piryt		Ruda żelazna	
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Blenda cynkowa z błyszczem ołowiu i pirytem		Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada
			Listopad	Od początku roku do 30-go listopada				
Bolesław	—	3	—	—	—	1	164	2 793
Ulisses	—	71	—	7 407	—	1 186	—	5
Razem	—	74	—	7 407	—	1 187	164	2 798

Płókanie galmanu.

Nazwa płóczki	Przy płókanu rud galmanowych				Przy płókanu blendy					
	Galman płókan		Błyszcz ołowiu		Blenda płókana		Błyszcz ołowiu		Piryt	
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada
Józef	—	1 098	—	28	545	4 812	52	475	423	3 875
Bolesław	1 206	12 235	87	790	—	—	—	—	—	—
Razem	1 206	13 333	87	818	545	4 812	52	475	423	3 875

Wytwórczość cynku i pyłku cynkowego.

Nazwa huty	C y n k		P y ł e k c y n k o w y	
	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada	Listopad	Od początku roku do 30-go listopada
Paulina	209	2 180	31	346
Konstanty	185	2 201	—	8
Jadwiga	928	10 028	—	101
Razem	1 322	14 409	31	455

Ruch zapasów węgla w Polsce

od d. 1-go maja r. 1921-go do d. 1-go listopada r. 1924-go.

Dzień, miesiąc i rok		Węgiel kamienny			Węgiel brunatny				W ogóle
		Zagłębie Dąbrowskie	Zagłębie Krakowskie	Razem	Zagłębie Dąbrowskie	Okrag Stanisławowski	Była dzielnica Pruska	Razem	
		T			o n y				
Dnia	1-go maja r. 1921-go .	31 879	10 186	42 065	7 892	—	644	8 536	50 601
"	1-go czerwca	27 150	12 463	39 613	7 397	—	786	8 183	47 796
"	1-go lipca	35 282	15 592	50 874	6 825	—	1 036	7 861	58 735
"	1-go sierpnia	29 676	13 606	43 282	3 282	—	1 246	4 528	47 810
"	1-go września	63 448	17 537	80 985	4 290	—	1 184	5 474	86 459
"	1-go października . .	69 360	18 644	88 004	3 489	—	607	4 096	92 100
"	1-go listopada	85 735	22 470	108 205	4 197	—	574	4 771	112 976
"	1-go grudnia	103 348	27 327	130 675	6 715	—	179	6 894	137 569
"	1-go stycznia r. 1922-go	95 647	19 046	114 693	7 565	—	349	7 914	122 607
"	1-go lutego	96 055	20 343	116 398	8 371	—	543	8 914	125 312
"	1-go marca	71 660	23 915	95 575	5 699	33	383	6 115	101 690
"	1-go kwietnia	65 218	20 514	85 732	8 050	37	220	8 307	94 039
"	1-go maja	54 940	23 459	78 399	7 354	23	353	7 730	86 129
"	1-go czerwca	51 403	20 997	72 400	8 734	—	344	9 078	81 478
"	1-go lipca	60 125	20 076	80 201	11 096	20	767	11 883	92 084
"	1-go sierpnia	105 673	28 217	133 890	7 712	5	71	7 788	141 678
"	1-go września	125 901	18 101	144 002	5 807	—	186	5 993	149 995
"	1-go października . .	98 356	15 712	114 068	5 036	39	303	5 378	119 446
"	1-go listopada	117 754	23 007	140 761	6 169	7	85	6 261	147 022
"	1-go grudnia	118 354	25 241	143 595	5 439	43	40	5 522	149 117
"	1-go stycznia r. 1923-go	102 218	21 001	123 219	4 266	—	11	4 277	127 496
"	1-go lutego	123 972	28 524	152 496	4 612	69	129	4 810	157 306
"	1-go marca	100 683	21 601	122 284	3 742	18	44	3 804	126 088
"	1-go kwietnia	81 242	20 207	101 449	4 086	4	81	4 171	105 620
"	1-go maja	80 719	38 728	119 447	4 379	6	—	4 385	123 832
"	1-go czerwca	95 078	40 904	135 982	4 827	2	24	4 853	140 835
"	1-go lipca	106 197	32 122	138 319	4 057	7	62	4 126	142 445
"	1-go sierpnia	118 318	22 921	141 239	3 244	59	16	3 319	144 558
"	1-go września	105 334	17 520	122 854	3 232	73	196	3 501	126 355
"	1-go października . .	111 728	17 258	128 986	4 526	60	286	4 872	133 858
"	1-go listopada	114 321	16 260	130 581	3 298	—	209	3 507	134 088
"	1-go grudnia	184 794	16 924	201 718	3 335	—	232	3 567	205 285
"	1-go stycznia r. 1924-go	178 012	13 615	191 627	1 128	30	153	1 311	192 938
"	1-go lutego	227 403	18 693	246 096	769	99	320	1 188	247 284
"	1-go marca	282 640	26 298	308 938	1 135	221	59	1 415	310 353
"	1-go kwietnia	269 500	28 699	298 199	1 077	152	315	1 544	299 743
"	1-go maja	218 728	19 064	237 792	486	122	345	953	238 745
"	1-go czerwca	253 565	25 914	279 479	1 209	207	355	1 771	281 250
"	1-go lipca	298 472	36 483	334 955	1 345	111	365	1 821	336 776
"	1-go sierpnia	377 209	43 755	420 964	132	124	306	562	421 526
"	1-go września	362 991	48 759	411 750	732	79	317	1 128	412 878
"	1-go października . .	367 342	56 741	424 083	1 019	74	328	1 421	425 504
"	1-go listopada	392 805	69 220	462 025	774	20	157	951	462 976

SPOŻYCIE WĘGLA POLSKIEGO

w miesiącu listopadzie r. 1924-go.

Węgiel kamienny.

Kopalnie większe.

Zagłębie Dąbrowskie

Rodzaje odbiorców	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 spożyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923			
	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
	T o n n y				%	%	Tonny	%
Koleje żelazne	140 530	1753208	127 173	1240 727	—13 357	— 9	—512 481	— 29
Wojskowość	14 293	136 170	2 276	202 005	—12 017	— 84	+ 65 835	+ 48
Inne instytucje państwowe	5 482	49 051	2 180	21 372	— 3 302	— 60	— 27 679	— 56
Żegluga	502	4 472	1 270	7 241	+ 768	+ 153	+ 2 769	+ 62
Koksownie	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopalnie rud i kopalnie, nie mające węgla własnego	5 058	49 126	2 602	49 827	— 2 456	— 48	+ 299	+ 1
Przemysł naftowy	915	11 811	1 810	7 144	+ 895	+ 98	— 4 667	— 39
Przemysł solny	195	6 085	748	14 403	+ 553	+ 283	+ 8 318	+ 137
Przemysł metalurgiczny żelazny	29 117	298 221	29 317	225 319	+ 200	+ 1	— 72 902	— 24
Przemysł metalurgiczny innych metali	2 394	44 611	2 759	39 033	+ 365	+ 15	— 5 578	— 12
Przemysł mechaniczny i metalowy	15 668	191 442	24 055	162 248	+ 8 387	+ 53	— 29 194	— 15
Przemysł cukrowniczy	4 759	138 672	5 967	162 432	+ 1 208	+ 25	+ 23 760	+ 17
Przemysł włókienniczy	34 002	445 651	38 276	281 958	+ 4 274	+ 12	—163 693	— 37
Przemysł cementowy i ceramiczny (cementownie, cegielnie, wapienniki).	7 880	156 642	11 661	103 475	+ 3 781	+ 48	— 53 167	— 34
Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	112	4 345	452	2 062	+ 340	+ 303	— 2 283	— 52
Rolnictwo i przetwory rolne (browary, młyny, go- rzelnie)	6 049	88 653	20 488	107 348	+14 439	+ 239	+ 18 695	+ 21
Przemysł chemiczny	11 586	139 781	11 022	101 622	— 564	— 5	— 38 159	— 27
Przemysł papierniczy	10 185	122 839	12 420	87 790	+ 2 235	+ 22	— 35 049	— 28
Inne gałęzie przemysłu	20 504	203 731	32 174	266 148	+11 670	+ 57	+ 62 417	+ 31
Gazownie, elektrownie, wodociągi i tramwaje bez- pośrednio oraz za pośrednictwem zarządów miast	22 349	262 545	25 448	225 633	+ 3 099	+ 14	— 33 912	— 13
Opał domowy oraz składy węgla dla użytku do- mowego	19 629	229 952	46 682	324 321	+27 053	+ 138	+ 94 369	+ 41
Pośrednicy	55 215	573 665	109 229	762 894	+54 014	+ 98	+189 229	+ 33
Wywóz za granicę	23 526	469 653	43 707	323 127	+20 181	+ 86	—146 526	— 31
Razem	429 960	5380326	551 716	4721 129	+121756	+ 28	—659 197	— 12

Węgiel kamienny.

Kopalnie mniejsze.

Zagłębie Dąbrowskie.

Rodzaje odbiorców	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 spożyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923			
	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
	T o n n y				q/ 0		Tonny	q/ 0
Koleje żelazne	—	197	—	51	—	—	146	74
Wojskowość	—	60	177	1 065	+	177	+	1 005
Inne instytucje państwowe	142	5 006	553	1 152	+	411	+	289
Żegluga	—	743	—	—	—	—	—	743
Koksownie	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopalnie rud i kopalnie, nie mające węgla własnego	—	24	—	—	—	—	24	100
Przemysł naftowy	183	4 231	35	295	—	148	—	81
Przemysł solny	—	50	—	2 372	—	—	+	2 322
Przemysł metalurgiczny żelazny	1 138	15 185	466	6 496	—	672	—	59
Przemysł metalurgiczny innych metali	31	1 942	—	1 626	—	31	—	100
Przemysł mechaniczny i metalowy	73	3 525	248	2 354	+	175	+	240
Przemysł cukrowniczy	434	7 391	647	5 405	+	213	+	49
Przemysł włókienniczy	8 654	89 809	964	27 836	—	7 690	—	89
Przemysł cementowy i ceramiczny (cementownie, cegielnie, wapienniki)	3 052	53 508	562	13 622	—	2 490	—	81
Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	368	3 349	40	1 320	—	328	—	89
Rolnictwo i przetwory rolne (browary, młyny, gorzelnie)	2 852	39 888	2 310	21 957	—	542	—	19
Przemysł chemiczny	1 289	41 382	944	9 760	—	345	—	27
Przemysł papierniczy	686	15 736	—	8 897	—	686	—	100
Inne gałęzie przemysłu	4 910	50 938	1 448	19 766	—	3 462	—	70
Gazownie, elektrownie, wodociągi i tramwaje bezpośrednio oraz za pośrednictwem zarzą- dów miast	2 645	29 085	2 344	22 793	—	301	—	11
Opał domowy oraz składy węgla dla użytku domowego	5 156	61 752	7 628	54 397	+	2 472	+	48
Pośrednicy	15 479	164 179	1 983	38 492	—	13 496	—	87
Wywóz za granicę	1 722	29 895	105	2 788	—	1 617	—	94
Razem	48 814	617 875	20 454	242 444	—	28 360	—	58
							—	375 431
								61

Węgiel kamienny.

Wszystkie kopalnie.

Zagłębie Dąbrowskie

Rodzaje odbiorców	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 spożyto węgla więcej (+) albo mniej (-) niż w r. 1923			
	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
	T o n n y				%	%	Tonny	%
Koleje żelazne	140 530	1753405	127 173	1240 778	-13 357	- 9	-512 627	- 29
Wojskowość	14 293	136 230	2 453	203 070	-11 840	- 83	+ 66 840	+ 49
Inne instytucje państwowe	5 624	54 057	2 733	22 524	- 2 891	- 51	- 31 533	- 58
Żegluga	502	5 215	1 270	7 241	+ 768	+ 153	+ 2 026	+ 39
Koksownie	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopalnie rud i kopalnie, nie mające węgla własnego	5 058	49 150	2 602	49 827	- 2 456	- 48	+ 677	+ 1
Przemysł naftowy	1 098	16 042	1 845	7 439	+ 747	+ 68	- 8 603	- 54
Przemysł solny	195	6 135	748	16 775	+ 553	+ 283	+ 10 640	+ 173
Przemysł metalurgiczny żelazny	30 255	313 406	29 783	231 815	- 472	- 1	- 81 591	- 26
Przemysł metalurgiczny innych metali	2 425	46 553	2 759	40 659	+ 334	+ 14	- 5 894	- 13
Przemysł mechaniczny i metalowy	15 741	194 967	24 303	164 602	+ 8 562	+ 54	- 30 365	- 15
Przemysł cukrowniczy	5 193	146 063	6 614	167 837	+ 1 421	+ 27	+ 21 774	+ 15
Przemysł włókienniczy	42 656	535 460	39 240	309 794	- 3 416	- 8	-225 666	- 42
Przemysł cementowy i ceramiczny (cementownie, cegielnie, wapienniki).	10 932	210 150	12 223	117 097	+ 1 291	+ 12	+ 93 053	+ 44
Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	490	7 694	492	3 382	+ 2	+ 0	+ 4 312	+ 56
Rolnictwo i przetwory rolne (browary, młyny, go- rzelnie)	8 901	128 541	22 798	129 305	+13 897	+ 156	+ 764	+ 0
Przemysł chemiczny	12 875	181 163	11 966	111 382	- 909	- 7	- 69 781	- 38
Przemysł papierniczy	10 871	138 575	12 420	96 687	+ 1 549	+ 14	- 41 888	- 30
Inne gałęzie przemysłu	25 414	254 669	33 622	285 914	+ 8 208	+ 32	+ 31 245	+ 12
Gazownie, elektrownie, wodociągi i tramwaje bez- pośrednio oraz za pośrednictwem zarządów miast	24 994	291 630	27 792	251 426	+ 2 798	+ 11	- 40 204	- 14
Opał domowy oraz składy węgla dla użytku do- mowego	24 785	291 704	54 310	378 718	+29 525	+ 119	+ 87 014	+ 30
Pośrednicy	70 694	737 844	111 212	801 386	+40 518	+ 57	+ 63 542	+ 9
Wywóz za granicę	25 248	499 548	43 812	325 915	+18 564	+ 73	-173 633	- 35
Razem	478 774	5998201	572 170	4963 573	+93 396	+ 19	-1034628	- 17

Węgiel kamienny.

Zagłębie Krakowskie.

Rodzaje odbiorców	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 spożyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923			
	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad	Od począt- ku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
	T o n n y				0/ 0	Tonny	0/ 0	
Koleje żelazne	49 215	566 864	67 677	562 929	+ 18 462	+ 37	— 3 935	— 1
Wojskowość	3 915	47 351	1 891	60 023	— 2 024	— 52	+ 12 672	+ 27
Inne instytucje państwowe	1 652	17 150	928	15 923	— 724	— 44	— 1 227	— 7
Żegluga	—	15	—	—	—	—	— 15	— 100
Koksownie	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopalnie rud i kopalnie, nie mające węgla własnego	1 894	5 050	—	4 574	— 1 894	— 100	— 476	— 9
Przemysł naftowy	968	21 580	1 872	14 080	+ 904	+ 93	— 7 500	— 35
Przemysł solny	8 410	77 702	8 200	69 536	— 210	— 2	— 8 166	— 10
Przemysł metalurgiczny żelazny	593	3 153	402	2 972	— 191	— 32	— 181	— 6
Przemysł metalurgiczny innych metali	242	2 731	120	3 212	— 122	— 50	+ 431	+ 18
Przemysł mechaniczny i metalowy	43	1 816	592	2 942	+ 549	+ 1 277	+ 1 126	+ 62
Przemysł cukrowniczy	—	15 120	250	7 253	+ 250	+ 0	— 7 867	— 52
Przemysł włókienniczy	26	13 291	215	719	+ 189	+ 727	— 12 572	— 94
Przemysł cementowy i ceramiczny (cementownie, cegielnie, wapienniki)	7 125	88 262	7 321	55 562	+ 196	+ 3	— 32 700	— 37
Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	230	2 573	157	2 370	— 73	— 32	— 203	— 8
Rolnictwo i przetwory rolne (browary, młyny, gorzelnie)	1 956	24 987	1 270	13 864	— 686	— 35	— 11 123	— 44
Przemysł chemiczny	2 303	44 391	3 742	25 084	+ 1 439	+ 62	— 19 307	— 43
Przemysł papierniczy	388	3 376	315	11 629	— 73	— 19	+ 8 253	+ 244
Inne gałęzie przemysłu	3 262	22 156	1 125	16 728	— 2 137	— 65	— 5 428	— 24
Gazownie, elektrownie, wodociągi i tramwaje bezpośrednio oraz za pośrednictwem zarzą- dów miast	8 439	77 862	7 001	62 576	— 1 438	— 17	— 15 286	— 20
Opał domowy oraz składy węgla dla użytku domowego	17 281	260 800	35 541	220 926	+ 18 260	+ 106	— 39 874	— 15
Pośrednicy	15 264	207 724	11 746	105 420	— 3 518	— 23	— 102 304	— 49
Wywóz za granicę	2 702	40 727	3 066	11 812	+ 364	+ 13	— 28 915	— 71
Razem	125 908	1544681	153 431	1270134	+ 27 523	+ 22	— 274 547	— 18

Węgiel brunatny

Zagłębie Dąbrowskie.

Rodzaje odbiorców	Rok 1923		Rok 1924		W r. 1924 spożyto węgla więcej (+) albo mniej (—) niż w r. 1923			
	Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad	Od początku roku do 30 listop.	Listopad		Od początku roku do 30 listopada	
					T o n n y		Tonny	
						0/0		0/0
Koleje żelazne	—	—	—	—	—	—	—	—
Wojskowość	—	—	—	—	—	—	—	—
Inne instytucje państwowe	—	—	—	—	—	—	—	—
Żegluga	—	—	—	—	—	—	—	—
Koksownie	—	—	—	—	—	—	—	—
Kopalnie rud i kopalnie, nie mające węgla własnego	221	2 508	167	1 713	— 54	— 24	— 795	— 32
Przemysł naftowy	—	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł solny	—	—	—	—	—	—	—	—
Przemysł metalurgiczny żelazny	1 462	16 375	2 531	12 845	+ 1 060	+ 73	+ 3 530	— 21
Przemysł metalurgiczny innych metali	—	1 154	—	—	—	—	+ 1 154	— 100
Przemysł mechaniczny i metalowy	767	5 389	1 346	10 892	+ 579	+ 75	+ 5 503	+ 102
Przemysł cukrowniczy	—	175	—	—	—	—	— 175	— 100
Przemysł włókienniczy	4 674	55 787	187	15 085	— 4 487	— 96	— 40 702	— 73
Przemysł cementowy i ceramiczny (cementownie, cegielnie, wapienniki)	1 172	6 684	142	1 233	— 1 030	— 88	— 5 451	— 81
Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	—	14	—	45	—	—	+ 31	+ 221
Rolnictwo i przetwory rolne (browary, młyny, gorzelnie)	52	975	121	578	+ 69	+ 133	— 397	— 41
Przemysł chemiczny	15	1 077	—	1 278	— 15	— 100	+ 201	+ 19
Przemysł papierniczy	277	343	—	—	— 277	— 100	— 343	— 100
Inne gałęzie przemysłu	671	5 736	522	3 465	— 149	— 22	— 2 271	— 39
Gazownie, elektrownie, wodociągi i tramwaje bezpośrednio oraz za pośrednictwem zarządów miast	67	67	23	69	— 44	— 66	+ 2	+ 3
Opał domowy oraz składy węgla dla użytku domowego	620	5 962	292	3 468	— 328	— 53	— 2 494	— 42
Pośrednicy	209	6 626	—	66	— 209	— 100	— 6 560	— 99
Wywóz za granicę	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	10 207	108 872	5 331	50 737	— 4 876	— 48	— 58 135	— 53

Dane o liczbie robotników zapisanych w ostatnim dniu miesiąca grudnia r. 1924-go.

Węgiel kamienny.

Zagłębie Dąbrowskie.

Nazwa kopalni	Robotnicy, zatrudnieni na dole					Robotnicy, zatrudnieni na powierzchni					Ogółem
	Górnicy	Robotni- cy wy- kwalifiko- wani	Pomoc górnicza i inna	Chłopcy	Razem	Robotni- cy wy- kwalifiko- wani	Pomocni- cy wy- kwalifiko- wani i inni	Kobiety	Chłopcy i dziewczę- ta	Razem	
Jerzy . . .	366	40	832	1	1 239	367	203	155	11	736	1 975
Modrzejów .	109	19	299	16	443	49	124	116	8	297	740
Władysław .	271	60	527	1	859	88	131	131	5	355	1 214
Jadwiga I .	14	9	25	—	48	19	16	20	5	60	108
Ignacy . . .	296	47	581	—	924	159	323	260	11	753	1 677
Wiktor . . .	289	76	857	3	1 225	198	275	241	31	745	1 970
Saturn . . .	207	31	1 529	—	1 767	311	450	162	15	938	2 705
Jowisz . . .	192	34	1 256	2	1 484	310	441	135	6	892	2 376
Mars . . .	43	—	200	—	243	67	102	7	2	178	421
Kazimierz .	174	325	695	—	1 194	242	751	72	8	1 073	2 267
Juljusz . .	254	242	1 140	—	1 636	274	570	88	3	935	2 571
Jakób . . .	19	7	20	—	46	21	45	1	—	67	113
Henryk . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hr. Renard .	751	197	1 448	1	2 397	302	887	97	10	1 296	3 693
Paryż . . .	646	339	1 560	6	2 551	363	1 012	169	9	1 553	4 104
Koszelew . .	452	229	1 279	—	1 960	317	817	153	17	1 304	3 264
Czeladź . .	411	56	775	—	1 242	294	386	146	12	838	2 080
Grodziec II .	439	324	649	1	1 413	187	401	57	8	653	2 066
Flora . . .	108	80	554	—	742	188	294	182	9	673	1 415
Reden . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nadreden . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Antoni . . .	64	32	201	—	297	54	126	107	—	287	584
Grodziec I .	195	38	353	15	601	74	138	53	5	270	871
Orion . . .	76	4	81	—	161	30	28	36	—	94	255
Stanisław . .	103	23	138	—	264	24	35	45	—	104	368
Helena . . .	15	9	21	—	45	10	4	30	—	44	89
Wańczyków .	41	7	58	1	107	18	21	36	2	77	184
Lilit	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Józef II . .	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Irena . . .	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Staszyc . .	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Wojciech . .	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Mikołaj . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lech . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hieronim . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Nazwa kopalni	Robotnicy, zatrudnieni na dole					Robotnicy, zatrudnieni na powierzchni					Ogółem
	Górnicy	Robotni- cy wy- kwalifiko- wani	Pomoc górnicza i inna	Chłopczy	Razem	Robotni- cy wy- kwalifiko- wani	Pomocni- cy wy- kwalifiko- wani i inni	Kobiety	Chłopczy i dziewczę- ta	Razem	
Halina . . .	38	19	61	1	119	26	19	12	3	60	179
Józef I . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Porąbka . . .	12	—	14	4	30	3	21	14	—	38	68
Karol . . .	60	—	85	—	145	18	38	24	—	80	225
Alwina I . . .	59	10	59	30	158	15	12	16	28	71	229
Alwina II . . .	12	2	13	—	27	—	—	3	17	20	47
Barbara . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Adela . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maciej . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zdzisław . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koźłataj . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tadeusz . . .	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Telmut . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leszek . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Katarzyna . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batory . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Franciszek . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jawor . . .	10	1	8	—	19	—	1	5	2	8	27
Krystyna . . .	8	—	8	10	26	2	1	2	6	11	37
Ksawery . . .	2	—	1	—	3	1	3	—	1	5	8
Józefa . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wanda . . .	4	1	2	2	9	—	—	1	3	4	13
Maksymilian . . .	16	4	22	3	45	7	10	1	10	28	73
Michał . . .	43	5	—	64	112	9	15	35	—	59	171
Razem . . .	5 799	2 270	15 351	161	23 581	4 047	7 715	2 612	247	14 621	38 202

Węgiel kamienny.

Zagłębie Krakowskie.

Kościuszko . . .	206	73	605	—	884	148	229	88	23	488	1 372
Piśsudski . . .	280	133	958	—	1 371	369	258	146	19	792	2 163
Jan Kanty . . .	101	24	173	—	298	42	48	28	9	127	425
Szczotki . . .	15	2	23	—	40	9	16	4	—	29	69
Leopold . . .	3	3	8	—	14	14	3	1	—	18	32
Artur . . .	435	445	212	—	1 092	452	—	22	—	474	1 566
Krystyna . . .	212	147	217	—	576	140	—	16	—	156	732
Mieszko . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wanda . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andrzej . . .	525	2	779	—	1 306	149	330	22	103	604	1 910
Jawiszowice . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sobieski . . .	490	—	665	—	1 155	248	166	55	—	469	1 624
Janina . . .	366	65	710	—	1 141	136	273	20	—	429	1 570
Kmita . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spytkowice . . .	—	—	—	—	—	6	2	—	—	8	8
Tenczynek . . .	24	1	7	15	47	10	16	—	7	33	80
Niedzieliska . . .	10	2	11	9	32	5	5	—	9	19	51
Zbyszek . . .	74	8	108	—	190	47	27	17	—	91	281
Razem . . .	2 741	905	4 476	24	8 146	1 775	1 373	419	170	3 737	11 883

Węgiel brunatny.

Zagłębie Dąbrowskie.

Nazwa kopalni	Robotnicy, zatrudnieni na dole					Robotnicy, zatrudnieni na powierzchni					Ogółem
	Górnicy	Robotnicy wykwalifikowani	Pomoc górnicza i inna	Chłopcy	Razem	Robotnicy wykwalifikowani	Pomocnicy wykwalifikowani i inni	Kobiety	Chłopcy i dziewczęta	Razem	
Zygmunt Jan Karol . . .	53	2	26	—	81	15	8	8	—	31	112
Ludwika . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kamilla . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teodor . . .	4	—	1	—	5	6	—	—	—	6	11
Gustaw . . .	54	—	64	—	118	8	57	1	—	66	184
Wysoka . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łośnice . . .	17	2	20	—	39	5	7	—	8	20	59
Paulina . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łazy . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Adela . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Helena . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Feliska . . .	16	—	—	—	16	2	13	—	—	15	31
Razem . . .	144	4	111	—	259	36	85	9	8	138	397

Wydobycie węgla w Czechosłowacji we wrześniu r. 1924-go.¹⁾

Okrąg	Liczba robotników	Wydobycie tonn	Wydajność na dniówkę tonn
Węgiel kamienny.			
Praga . . .	3 909	44 735,4	0,514
Schlan . . .	8 996	104 083,7	0,593
Pilzno . . .	5 993	62 249,6	0,483
Kamotów . . .	203	1 098,5	0,270
Brüx . . .	16	13,7	—
Kutna góra . . .	2 967	43 086,6	0,614
Berno . . .	3 153	31 285,7	0,459
Mor. Ostrawa . . .	44 204	821 784,2	0,849
wrzesień 1924 . . .	69 441	1 108 337,4	0,738
sierpień 1924 . . .	69 890	1 108 034,6	0,744
wrzesień 1923 . . .	69 019	57 134,2	—

Węgiel brunatny.

Karlsbad . . .	6 373	273 815,7	1,976
Komotów . . .	4 347	235 033,6	2,231
Brüx . . .	22 156	964 912,5	1,887
Cieplice . . .	5 473	210 527,1	1,705
Kutna góra . . .	59	2 995,6	2,030
Budziejowice . . .	3	354,4	5,063

¹⁾ Montanistische Rundschau, r. 1924, Nr. 22.

Okrąg	Liczba robotników	Wydobycie tonn	Wydajność na dniówkę tonn
Berno . . .	729	23 030,3	1,271
Mor. Ostrawa . . .	3	119,6	1,594
Słowacja . . .	1 485	29 255,5	0,822
wrzesień 1924 . . .	40 628	1 740 044,3	1,860
sierpień 1924 . . .	40 016	1 531 047,5	1,804
wrzesień 1923 . . .	39 373	61 761,4	—

Wydobycie węgla w Austrii w sierpniu r.ub.*)

Okrąg	Węgiel kamienny	Węgiel brunatny	Razem
w centnarach metrycznych			
St. Pölten	122 030	124 240	246 270
Wels	3 570	360 010	363 760
Leoben	—	485 020	485 020
Graz	—	756 320	756 320
Celowiec	—	91 630	91 630
Hall	—	27 900	27 900
Burgenland	—	360 920	360 920
razem	125 780	2 206 040	2 331 820
lipiec	135 780	2 139 390	2 275 380
czerwiec	117 980	1 901 720	2 019 700
maj	127 920	2 148 050	2 275 970
kwiecień	127 640	2 228 560	2 356 200
marzec	152 770	2 611 980	2 764 750
luty	155 460	2 579 460	2 734 920
styczeń	156 620	2 755 330	2 911 950

*) Montanistische Rundschau, r. 1924, Nr. 21.